

Załącznik do uchwały nr

Rady Miasta i Gminy Czerniejewo

w sprawie przyjęcia

Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

**GMINNY
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA MIASTA I GMINY CZERNIEJEWO
na lata 2024-2027**

Opracował: *Sebastian Mazurkiewicz*

Czerniejewo 2024

SPIS TREŚCI

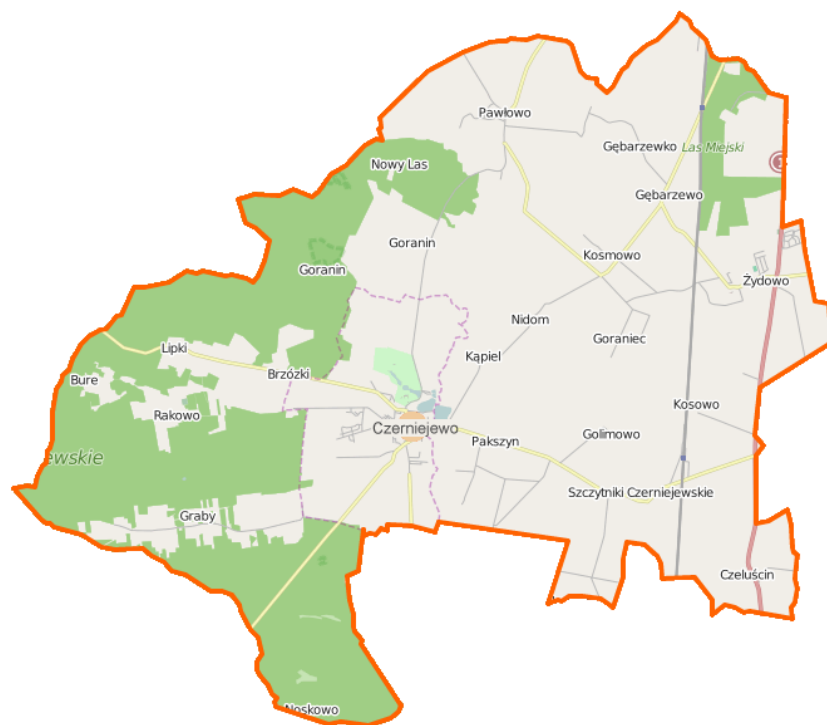
1.	Wstęp	4
1.1.	Gmina Czarniejewo.....	4
1.2.	Rys historyczno-kulturowy gminy Czarniejewo.....	5
1.3.	Świadomość potrzeby gminnego programu opieki nad zabytkami.....	6
1.4.	Cele gminnego programu opieki nad zabytkami.....	7
1.5.	Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami.....	7
1.5.1.	Konstytucja RP.....	7
1.5.2.	Ustawa o samorządzie gminnym.....	7
1.5.3.	Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.....	8
2.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego	9
2.1.	Zasadnicze uwarunkowania prawne w relacji z gminnym programem opieki nad zabytkami.....	9
2.2.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z innymi opracowaniami związanymi z opieką nad zabytkami.....	12
2.2.1.	Krajowy Program Opieki nad Zabytkami.....	12
2.2.2.	Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego.....	13
2.2.3.	Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.....	14
2.2.4.	Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim.....	16
2.2.5.	Wielkopolski Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami.....	18
2.2.6.	Audyty krajobrazowe województwa wielkopolskiego.....	18
2.2.7.	Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gnieźnieńskiego.....	19
2.2.8.	Strategia Rozwoju Powiatu Gnieźnieńskiego.....	20
3.	Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Czarniejewo	21
3.1.	Zabytki nieruchome.....	21
3.1.1.	Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	21
3.1.2.	Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	24
3.1.3.	Gminna ewidencja zabytków.....	26
3.2.	Zabytki ruchome.....	42
3.3.	Obszarowe wpisy do rejestru zabytków.....	43
3.4.	Zabytkowe cmentarze.....	45
3.5.	Zabytki archeologiczne.....	46
3.5.1.	Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.....	47
3.5.2.	Stanowiska o własnej formie krajobrazowej.....	47
3.5.3.	Zestawienie liczbowe zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych.....	48
3.6.	Miejsca pamięci narodowej.....	48
3.6.1.	Definicja miejsca pamięci narodowej.....	48
3.6.2.	Groby wojenne i groby weteranów.....	48
3.7.	Krajobraz przyrodniczo-kulturowy.....	50
3.7.1.	Zabytkowe parki.....	50
3.7.2.	Rezerваты przyrody.....	50
3.7.3.	Obszary chronionego krajobrazu.....	50
3.7.4.	Pomniki przyrody.....	51
3.8.	Niematerialne dziedzictwo kulturowe.....	53

3.8.1.	Lokalny obyczaj.....	54
3.8.2.	Historyczne nazwy miejscowe.....	55
4.	Uwarunkowania wewnętrzne opieki nad zasobami dziedzictwa i krajobrazu kulturowego na obszarze gminy Czerniejewo.....	56
4.1.	Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków.....	56
4.1.1.	Stan zachowania zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.....	56
4.1.2.	Stan zachowania zabytków nieruchomości niewpisanych do rejestru zabytków a ujętych w ewidencji zabytków.....	57
4.1.3.	Stan zachowania zabytków ruchomych.....	57
4.1.4.	Stan zachowania zabytków archeologicznych.....	57
4.1.5.	Stan zachowania zabytkowych cmentarzy.....	58
4.2.	Obszary największego zagrożenia dla zabytków.....	58
4.3.	Szlaki turystyczne.....	60
4.3.1.	Szlak Piastowski	60
4.3.2.	Czerniejewski Szlak Misiów.....	60
4.4.	Uwarunkowania wynikające ze Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Czerniejewo.....	60
4.4.1.	Uwarunkowania wynikające ze Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Czerniejewo.....	60
4.4.2.	Uwarunkowania wynikające ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Czerniejewo.....	61
4.4.3.	Uwarunkowania wynikające z Programu Ochrony Środowiska dla Miasta i Gminy Czerniejewo.....	64
4.4.4.	Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obowiązujących na terenie Miasta i Gminy Czerniejewo.....	64
4.4.5.	Uwarunkowania wynikające z Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Czerniejewo.....	68
4.4.6.	Uwarunkowania wynikające z zasad udzielania gminnych dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	69
5	Część programowa gminnego programu opieki nad zabytkami: priorytety, działania i sposoby realizacji.....	70
5.1.	Cel strategiczny.....	70
5.2.	Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami.....	70
5.3.	Działania służące realizacji priorytetów.....	70
6.	Cele gminnego programu opieki nad zabytkami.....	73
7.	Instrumentarium realizacji oraz monitoring powiatowego programu opieki nad zabytkami.....	74
7.1.	Instrumentarium realizacji.....	74
8.	Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	77
9.	Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	77

1. WSTĘP

1.1. Gmina Czarniejewo

Gmina Czarniejewo leży w centralnej części województwa wielkopolskiego, w powiecie gnieźnieńskim. Według podziału Niziny Wielkopolskiej opracowanego przez B. Krygowskiego gmina leży w obrębie Wysoczyzny Gnieźnieńskiej, w subregionach określanych jako Równina Wrzesińska i Pagórki Gnieźnieńskie. Zajmuje powierzchnię 112 km². Miasto Czarniejewo oddalone jest 40 km na wschód od Poznania, stolicy województwa, 15 km na południowy zachód od Gniezna, siedziby powiatu gnieźnieńskiego, 12 km na północny zachód od Wrześni oraz 8 km na północny wschód od Nekli. Przez gminę w jej wschodniej części przebiega droga krajowa nr 15 (Olsztyn-Wrocław) oraz linia kolejowa nr 281 Gniezno – Krotoszyn. Ponadto Czarniejewo posiada drogowe połączenia lokalne z Gnieznom, Pobiedziskami, Neklą, Wrześnią, Witkowem. Gmina leży w południowo-zachodniej części powiatu gnieźnieńskiego, graniczy z następującymi gminami: od zachodu z gminą Pobiedziska; od północy z gminami Łubowo i Gniezno oraz miastem Gniezno; od wschodu z gminą Niechanowo; od południa z gminami Września i Nekla.

Mapa: Gmina Czarniejewo

źródło: pl.wikipedia.org/wiki/czarniejewo_(gmina)

Sieć osadniczą gminy tworzy miasto Czarniejewo, które położone jest w południowej części gminy, sołectwa: Czełużcin, Gębarzewo, Goraniec, Goranin, Graby, Kapiel, Kosowo, Nidom, Pakszyn, Pakszynek, Pawłowo, Rakowo, Szczytniki Czarniejewskie, Żydowo oraz pozostałe miejscowości: Bure, Daniele, Gębarzewko, Głóżyńska, Gólimowo, Goranin (leśniczówka), Karw, Kosmowo, Linery, Nowy Las, Rakowo (osada), Starzenina. Gminę Czarniejewo zamieszkuje (stan na 31.12.2023) 7148 osób (w tym miasto 2534 osoby). Głównym ciekim wodnym jest rzeka Wrześnica wraz z dopływem Mała Wrześnica (Wrześnianka). Gmina położona jest w górnej części dorzecza Wrześnicy. Sieć cieków w dorzeczu Wrześnicy jest

stosunkowo gęsta. Na obszarze zlewni brak jest jezior. W dolinie Wrześnicy w rejonie miasta Czarniejevo występuje kilka stawów rybnych o łącznej powierzchni 27 ha oraz stawów potorfowych, które występują w rejonie parku (miasto Czarniejevo) oraz doliny Wrześnicy. Na terenie gminy występują liczne obniżenia wypełnione częściowo torfami. Gmina Czarniejevo wyróżnia się wysoką lesistością terenu, gdyż lasy zajmują prawie 30% powierzchni ogólnej obszaru gminy tzw. Lasy Czarniejewskie. Oprócz lokalnej działalności gospodarczej obsługującej w dużej mierze rolnictwo i dobrą wytwórczość gmina pełni usługi turystyczne i wypoczynkowe.

1.2. Rys historyczno-kulturowy gminy Czarniejevo

Potwierdzone osadnictwo człowieka na ziemi czarniejewskiej sięga epoki mezolitycznej (ok. 8 000 – ok. 4 500 p.n.e.), epoki neolitycznej (ok. 4500–1900 p. n. e.). Kolejnym horyzontem osadniczym była epoka brązu i początek epoki żelaza, skąd pochodzą ślady pobytu ludności kultury łużyckiej (około 1800 – 500 r. p.n.e.). Proces intensywnego rozwoju osadnictwa przypadają na okres wczesnego średniowiecza (faza D-F, 950-1350 r.). We wczesnym średniowieczu nastąpiła odbudowa dawnych skupisk osadniczych (faza D-F, 950-1350 r.). Osady rozlokowane zostały wzdłuż traktu łączącego piastowskie grody w Gnieźnie i Gieczu.

Najstarsza pisemna wzmianka historyczna o Czarniejewie zawarta jest w dokumencie księcia polskiego (wielkopolskiego) Przemysła II z 1284 r. Miejscowość wymieniona została tam pod nazwą Czarniów (*Cirnov*). Wspomina plebana Jana z Czarniewa, kapelana książęcego dworu. Informacja ta potwierdza też funkcjonowanie już w czasach parafii w Czarniejewie. Osada Czarniów (Czarniejevo) sytuowana była w miejscu spływu rzek Moszczenicy i Grodnika do Wrześnicy. Początkowo Czarniejevo było królewską przysługą. W poł. XIV w. znajdowało się prawdopodobnie w posiadaniu wojewody kaliskiego Kruka. W 1386 r. król Władysław Jagiełło darował Czarniejevo wraz ze Strzyżewem i Rakowem wojewodzie kaliskiemu Sędziwojowi Pałuce z Szubina. W tym momencie przed 1390 r. nastąpiła lokacja miasta na prawie magdeburskim. Dokument z 1390 r. wymienia już bowiem wójta, zaś dokument z 1395 r. wymienia obywatela miasta Czarniejevo. Od 1430 r. Czarniejewem i okolicą władali Górkowie. Jeden z przedstawicieli tego rodu biskup poznański Uriel Górka ufundował w poł. XVI w. nowy murowany kościół parafialny pw. Św. Jana Chrzciciela.

Podstawą jego rozwoju miasta był handel i rolnictwo. Od XV w. pojawia się w źródłach historycznych rozróżnienie na Czarniejevo miasto i Czarniejevo wieś. Wieś znajdowała się na północ od miasta wzdłuż najstarszego traktu gnieźnieńskiego (ob. ul. Pałacowej) i odchodzącej od niego w kierunku zachodnim drogi do Pobiedzisk. W 1564 osada wiejska liczyła 10 łanów.

W ciągu XVII i XVIII w. miasto Czarniejevo często zmieniali właściciele (m.in. Czarnkowscy, Łukasz Opaliński z Bnina, Władysław Radomicki). W okresie wojen szwedzkich Czarniejevo zostało dotkliwie zniszczone a ludność zdziesiątkowana wojną i chorobami. W 1705 r. miał miejsce pożar miasta. Około 1770 r. dobra czarniejewskie objął jako posag żony, generał Jan Lipski. Rozpoczął się rozwój miasta. Przybywali do niego ewangelicy (od 1780 r.) oraz Żydzi (od 1798 r.). Miasto stało się ośrodkiem sukiennictwa oraz szewstwa. Powstała wówczas barokowa kompozycja dworska. W 1823 r. z córką generała Jana Lipskiego – Heleną ożenił się Józef Skórzewski, dziedzic Nekli.

W 1840 r. podczas koronacji w Berlinie Fryderyka Wilhelma IV na króla Prus Rajmund Skórzewski otrzymał pruski tytuł hrabiowski związany z majątkiem Radomice (Graf Skórzewski-Radomice). Tytuł dziedziczny był według zasady pierwotności. Z majątku Skórzewscy utworzyli ordynację radomicko-czarniejewską. Prawne przygotowania do tego trwały od 1846 r., a zakończyły się podpisaniem fidei commisum (w wiarygodne ręce oddaje – zapis powierzenia majątku) w 1855 r. Od 1869 r. każdemu ordynatowi przysługiwało miejsce w Pruskiej Izbie Panów. Założycielem i I ordynatem na Radomicach-Czarniejewie był Rajmund hrabia Skórzewski. Po nim II ordynatem został jego syn Zygmunt, III wnuk Włodzimierz, zaś ostatnim IV, prawnuk, syn Witolda – Zygmunt.

Na wschodnim krańcu gminy leży znacząca miejscowość Żydowo. Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1357 r. Początkowo była to wieś kapituły metropolitalnej a następnie rodów szlacheckim Porajów, Doliwów, Żydowskich, Chrzanowskich, Smoleńskich, Bilskich, Chelmickich. W 1752 r. Stanisław Smoleński otrzymał od króla Augusta III zezwolenie na lokowanie w Żydowie miasta na prawie niemieckim. Status miasta Żydowo utraciło w 1875 r.

Pod względem administracyjnym obszar ziemi czarniejewskiej od średniowiecza należał do powiatu gnieźnieńskiego, do 1768 r. w województwie kaliskim, następnie aż do zaboru pruskiego w 1793 r. w województwie gnieźnieńskim, w okresie Księstwa Warszawskiego w departamencie poznańskim, a po ustaleniach Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r. w departamencie bydgoskim Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Od 1887 r. Czarniejewo z okolicą wchodziły w skład powiatu witkowskiego. Po jego likwidacji w 1927 r. większa część terenu obecnej gminy powróciła do powiatu gnieźnieńskiego, zaś południowa część na kilka lat weszła do powiatu wrzesińskiego.

Mieszkańcy ziemi czarniejewskiej brali udział w walkach o niepodległość i wolność ojczyzny w powstaniach w 1794 r., 1806 r., w czasie Wiosny Ludów 1848 r., w powstaniu styczniowym 1863/63 r., a zwłaszcza w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919 r. Wówczas to dwie kompanie złożone z mieszkańców Czarniejewo, walczyły w Poznaniu, pod Zdziechową, Rynarzewem, Łabiszynie. Za broń chwycili także w okresie II wojny światowej 1939-1945. Chwalebna była tutaj m.in. obrona Żydowa 10 września 1939 r. przed wkraczającymi wojskami niemieckimi. Okupację niemiecką zakończyło wkroczenie wojsk armii czerwonej 21 stycznia 1945 r.

W okresie Polski ludowej majątki ziemskie zostały przejęte przez państwo. Przez wiele lat w pałacu w Czarniejewie funkcjonował dom dziecka. Majątek w Żydowie stał się ośrodkiem dużego Państwowego Gospodarstwa Rolniczego, skupiającego okoliczne dawne majątki ziemskie.

Po zmianach ustrojowych w 1989/1990 r. odrodził się samorząd terytorialny. Stało się to impulsem do rozwoju lokalnego. W gminie nastąpiły inwestycje m.in. powstały nowe osiedla mieszkaniowe, założono strefę aktywizacji gospodarczej, wybudowano halę widowiskowo-sportową (2019 r.), wybudowano południową obwodnicę miasta (2023 r.).

Symbolem gminy jest herb łączący godła z herbów Czarniejewo (obronna wieża bramna) oraz byłego miasta Żydowo (pelikan karmiący swoją krwią pisklęta).

1.3. Świadomość potrzeby gminnego programu opieki nad zabytkami

Dziedzictwo kulturowe, to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń jak i naszych czasów. Do dziedzictwa kulturowego oprócz dziedzictwa archeologicznego, architektonicznego i dziedzictwa sztuki zaliczamy także przejawy życia takie jak np. formy gospodarowania, przejawy rozwoju społeczności i inne elementy stanowiące o naszej kulturze.

Świadomość potrzeby ratowania i ochrony zabytków jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców. Dbanie o należyty stan i atrakcyjny wygląd zabytków jest naszym obywatelskim obowiązkiem. Rewitalizacja poszczególnych obiektów jak również całych zespołów zabudowy jest szansą na ich uratowanie. W takich przedsięwzięciach pomagać ma gminny program opieki nad zabytkami, przewidziany przez ustawę o ochronie i opiece nad zabytkami, oraz wynikający ze społecznej potrzeby. Jest także czynnikiem w upowszechnianiu wiedzy i pomaganiu właścicielom zabytków w dbaniu o dobrą kondycję substancji zabytkowej. Aby gmina stała się piękna dla mieszkańców i atrakcyjna dla turystów trzeba zadbać o lokalne zabytki. Jest to kolejny gminny program opieki nad zabytkami będący kontynuacją poprzednich programów. W programie podkreśla się aspekty dziedzictwa kulturowego gminy, które należy chronić i objąć opieką.

Poprzedni gminny program opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Czarniejewo został wprowadzony przez Radę Miasta i Gminy Czarniejewo uchwałą nr XLIX/325/2018 z dnia 26 września 2018 r. w sprawie przyjęcia „Gminnego

Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Czarniejewo na lata 2018-2021". Wykonanie uchwały powierzone zostało Burmistrzowi Miasta i Gminy Czarniejewo. Program został ogłoszony w wojewódzkim Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego z 2018 r. poz. 7466. Uchwała weszła w życie po upływie 14 dni po jego ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego t.j. 18 października 2018 r.

Gminny program opieki nad zabytkami nie stanowi aktu prawa miejscowego, lecz jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminnym a właścicielami zabytków i wojewódzkim konserwatorem zabytków.

1.4. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami

Cele gminnego programu opieki nad zabytkami wskazuje art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024, poz. 1292):

1. (uchylony),
2. uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
5. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
6. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

1.5. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

1.5.1. Konstytucja RP

Na mocy art. 5 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483): „*Rzeczpospolita Polska strzeże (...) dziedzictwa narodowego*”, oraz na mocy art. 6. tejże konstytucji: „*Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju*”.

1.5.2. Ustawa o samorządzie gminnym

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2024, poz. 609) nakłada na samorząd gminny jako zadanie własne m.in. sprawy ładu przestrzennego, kultury (prowadzenie gminnych instytucji kultury takich jak biblioteki czy muzea), ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Art. 7. ust.1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

- 9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1.5.3. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Na mocy *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. 2024, poz. 1292) zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy). Sporządzany program opieki nad zabytkami ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowania poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

2.1. Zasadnicze uwarunkowania prawne w relacji z programem opieki nad zabytkami

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024, poz. 1292).

Art. 3 ustawy definiuje:

- 1) **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) **zabytek ruchomy** - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu przepisów *Prawa budowlanego*, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) **historyczny zespół budowlany** - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) **krajobraz kulturowy** - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) **otoczenie** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu

ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

W art. 4. sprecyzowano na czym polega ochrona zabytków, sprawowana przez organy administracji publicznej:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrola stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 odróżnia ochronę zabytków sprawowaną przez organy administracji publicznej od opieki nad zabytkami sprawowanej przez właściciela zabytku, która polega na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 6 określa jakie zabytki podlegają ochronie i opiece bez względu na stan zachowania:

- 1) Zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- 2) Zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2022, poz. 2393),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- 3) Zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą również podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7. wymienia formy ochrony zabytków:

1. wpis do rejestru zabytków,
 - 1a. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
2. uznanie za pomnik historii,
3. utworzenie parku kulturowego,
4. ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest wprowadzenie przez gminy gminnej ewidencji zabytków (art. 21). Sposoby prowadzenia rejestru zabytków oraz krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem określa minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego (art. 24).

Organ stanowiący gminy zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024, poz. 1292) może udzielać dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków na podstawie zasad określonych w uchwale podjętej przez ten organ.

Przepisy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte są także w następujących obowiązujących aktualnie ustawach:

- w ustawie z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz.U. 2019, poz. 1591),
- w ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz.U. 2023, poz. 501),
- w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska* (Dz.U. 2024, poz. 54),
- w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2024, poz. 1089),
- w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2024, poz. 1145),
- w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2024, poz. 1130),

- w ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. *Prawo budowlane* (Dz.U. 2024, poz. 725),
- w ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. 2015, poz. 774),
- w ustawie z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2024, poz. 87),
- w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocena oddziaływania na środowisko (Dz.U. 2024, poz. 1112),
- w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2024, poz. 571).

Przepisy dotyczące ochrony zabytków gromadzonych w muzeach i w bibliotekach zawarte są:

- w ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2022, poz. 385),
- w ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2022, poz. 2393).

Przepisy dotyczące ochrony materiałów archiwalnych określono:

- w ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020, poz. 164).

Przepisy dotyczące miejsc pamięci narodowej zawarte są:

- w ustawie z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. 2023, poz. 102),
- w ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. 2018, poz. 2337),
- w ustawie z dnia 22 listopada 2018 r. o grobach weteranów walk o wolność i niepodległość Polski (Dz.U. 2018, poz. 2529).

2.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z innymi opracowaniami związanymi z opieką nad zabytkami

2.2.1. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami

Rada Ministrów uchwałą nr 424 z dnia 8 grudnia 2023 r. przyjęła „**Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026**”. Program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i inspekcji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Najważniejsze cele programu:

- Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:
 - model i system wartościowania zabytków;
 - plany zarządzania dla pomników historii;
 - wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
 - system bezpieczeństwa zabytków;
 - projektowanie konserwatorskie.
- Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:
 - cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;

- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.
- Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:
 - wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
 - digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
 - rozwój portalu zabytek.pl.
- Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:
 - włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
 - kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
 - wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.
- Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:
 - wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
 - warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
 - wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
 - inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

2.2.2. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwałą nr XVI/287/20 z dnia 27 stycznia 2020 r. przyjął **Strategię rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku** – dokument, który jest mapą drogową działań samorządu na najbliższą dekadę. W strategii wskazuje się na nowy model rozwoju regionalnego, zwany modelem funkcjonalnym. Ma on przyczynić się do zrównoważonego rozwoju naszego województwa i odpowiadać na zidentyfikowane wyzwania, które stoją przed Wielkopolską w najbliższym czasie. Został on tak zaprojektowany aby zapewnić społecznie, gospodarczo i terytorialnie zrównoważony rozwój naszego województwa. Dzięki niemu efektywnie będą rozwijane oraz wykorzystywane miejscowe zasoby i potencjały wszystkich obszarów województwa. Dokument podkreśla wielkopolską świadomość dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego regionu jako kolebki państwowości polskiej oraz regionu zasłużonego w walce o niepodległość i suwerenność kraju. Wielkopolska to region o silnej identyfikacji regionalnej, poszanowaniu tradycji i kultywowaniu najlepszych wartości pokoleń. W Wielkopolsce dba się o środowisko przyrodnicze i ład przestrzenny. Dziedzictwo kulturowe jest ważnym elementem wzmacniającym atrakcyjność turystyczną regionu. W strategii jako misja samorządu wojewódzkiego wskazane jest umacnianie krajowej i europejskiej pozycji Wielkopolski, rozwój potencjału społecznego i gospodarczego, podnoszenie poziomu życia mieszkańców oraz dbanie o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.

W drugim celu strategicznym rozwój społeczny Wielkopolski oparty jest na zasobach materialnych i niematerialnych regionu. W jednym z pakietów działań wyróżnia się dziedzictwo kulturowe Wielkopolski.

Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, ale także dla zwiększenia udziału mieszkańców w kulturze, wzmocnienia atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymienia się m.in.:

- Rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej w Wielkopolsce ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego. Celem projektu jest zachowanie, ochrona, promowanie i dalszy rozwój znaczącego potencjału turystyki kulturowej Wielkopolski, opartej głównie na szczególnej roli regionu w historii Polski,

w tym szlaków turystyki kulturowej, zwłaszcza Szlaku Piastowskiego ze względu na jego rangę i znaczenie historyczne.

2.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

W dniu 25 marca 2019 r. uchwałą Nr V/70/19, Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwalił **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania**.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego jest najważniejszym dokumentem Samorządu Województwa Wielkopolskiego określającym politykę przestrzenną w granicach administracyjnych regionu, w tym dla miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego. Plan określa model rozwoju przestrzennego, cele polityki przestrzennej i kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa oraz rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, a także zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych.

Plan zagospodarowania przestrzennego szczególną uwagę zwraca na zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu. Jednym z zakresów rzeczowych planu jest system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Efektem wielowiekowej historii rozwoju osadniczego Wielkopolski są licznie zachowane zabytki w postaci dzieł architektury, reprezentujących wszystkie style, całych założen przestrzennych miast i wsi, zabytków ruchomych, dóbr kultury współczesnej, a także dziedzictwa niematerialnego.

Określone zostały także zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego. Zachowanie wartości kulturowych województwa, oprócz działań ochronnych, wymaga także eliminacji zjawisk zagrażających zachowaniu i utrudniających dostępność dziedzictwa kulturowego (zabytków nieruchomych, w tym archeologicznych, ruchomych i niematerialnych), do których należą m.in.:

- a) intensywne procesy suburbanizacji w otoczeniu dużych i średnich miast – wyludnianie się centrów miast, a w konsekwencji ich degradacja przestrzenna i społeczno-gospodarcza;
- b) zainwestowanie przestrzeni na terenach otwartych oraz obszarów atrakcyjnych przyrodniczo i krajobrazowo;
- c) konflikty przestrzenne wynikające z przebiegu szlaków transportowych – brak obwodnic drogowych dla miejscowości o zachowanych historycznych układach przestrzennych wpisanych do rejestru zabytków – przez historyczne centra 32 miejscowości przebiegają drogi krajowe, przez 40 – drogi wojewódzkie, a przez 38 – drogi powiatowe;
- d) konflikty przestrzenne wynikające z potrzeb rozwoju naziemnych sieci infrastruktury technicznej, w tym instalacji do pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych;
- e) zagrożenia wynikające z lokowania w sąsiedztwie zabytków obiektów niedostosowanych do skali otoczenia, często stwarzających kolizję widokową w obszarach stanowiących przedpola ekspozycji dla obiektów cennych kulturowo oraz wynikające z nieodpowiedniej dbałości o estetykę nowych obiektów niedostosowaną do wartości przestrzeni, w której są realizowane;
- f) konflikty wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej rolniczej i wydobywczej oraz wynikające z przeprowadzanych inwestycji budowlanych m.in. budowy nowych szlaków komunikacyjnych, linii energetycznych, zbiorników wodnych czy budownictwa w ujęciu ogólnym, wymagających prac ziemnych, zagrażające przede wszystkim zabytkom archeologicznym – ok. 68% stanowisk archeologicznych jest zagrożona w wyniku działalności rolniczej, tzw. głęboką orką, 1% w wyniku wydobywania kruszyw, 20% stanowisk – w wyniku działalności inwestycyjnej. Wśród zagrożeń dla zachowania dziedzictwa niematerialnego wymienić należy zjawiska związane z globalizacją,

migracjami, postępującymi procesami urbanizacji i industrializacji, zanik przekazu międzypokoleniowego czy nadmierny ruch turystyczny.

Pośród działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego dla poszczególnych typów krajobrazów kulturowych wskazano poszczególne zadania takie jak np.:

- dla stref wysokiej intensywności procesów osadniczych – zapewnienie skoordynowanego rozwoju oraz integracji funkcjonalno-przestrzennej poprzez:
 - ochronę terenów cennych przyrodniczo i kulturowo – zachowanie istniejących terenów leśnych, łąk i pastwisk oraz terenów rolniczych o najwyższej przydatności dla celów produkcji rolnej, a także urządzenie i wyznaczanie nowych terenów zieleni publicznej oraz zachowanie i rewitalizacja obszarów i obiektów zabytkowych;
- dla stref średniej intensywności procesów osadniczych – zapewnienie równowagi pomiędzy potrzebami rozwoju i ochrony rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej oraz integracji funkcjonalno-przestrzennej poprzez:
 - ochronę terenów cennych przyrodniczo i kulturowo – zachowanie istniejących terenów leśnych, łąk i pastwisk oraz terenów rolniczych o najwyższej przydatności dla celów produkcji rolnej, a także urządzenie i wyznaczanie nowych terenów zieleni publicznej oraz zachowanie i rewitalizacja obszarów i obiektów zabytkowych
- w zakresie ochrony różnorodności biologicznej:
 - zachowanie, odtwarzanie i wzbogacanie sieci zieleni przydrożnej, w tym zabytkowych alei, stanowiących antropogeniczne korytarze ekologiczne i ważny element systemu ochrony krajobrazu;

Ważnym elementem jest wzmocnianie tożsamości narodowej i regionalnej poprzez działania ukierunkowane na osiągnięcie optymalnego stanu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Polegać ma to na ochronie istniejących zasobów materialnych i duchowych oraz kreowaniu nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin kulturowych, a zwłaszcza tworzeniu nowej jakości przestrzeni.

Wskazano m.in. następujące obiekty zabytkowe oraz obszary o najwyższych walorach środowiska kulturowego i przyrodniczego, wymagające zachowania i wzmocnienia działań ochronnych:

- obiekty znajdujące się na przebiegu Szlaku Piastowskiego: zabytki archeologiczne: stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej, inne stanowiska archeologiczne ujęte w rejestrze zabytków;
- charakterystyczne dla regionu obiekty: założenia rezydencjonalne wraz z parkami, założenia folwarczne, obiekty sakralne (kościół katolickie i poewangelickie, synagoga), cmentarze, obiekty obronne, obiekty techniczne (przemysłowe, dworcowe, gospodarcze, stopnie wodne, młyny wodne, zabytkowe wiatraki), obiekty użyteczności publicznej, dobra kultury współczesnej, miejsca pamięci narodowej, w tym w szczególności pomniki, cmentarze, obozy jenieckie, miejsca bitew historycznych wraz z ich otoczeniem, obiekty związane z kulturą religijną w tym miejsca kultu i sanktuaria;
- historyczne układy przestrzenne miast i wsi oraz inne założenia kompozycyjne wraz z nawarstwieniami kulturowymi: pozostałe układy urbanistyczne miast i układy ruralistyczne wsi ujęte w rejestrze zabytków.

Elementem wspomagającym poznanie dziedzictwa kulturowego są zróżnicowane formy turystyki i rekreacji. Na obszarze województwa wielkopolskiego wskazuje się następujące obszary wizerunkowe dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki o znaczeniu ponadregionalnym: Szlak Piastowski – stanowiący strategiczne pasmo kulturowe Wielkopolski, związane z początkami państwa polskiego.

W planie wskazano zasady zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony i efektywnego wykorzystania potencjału kulturowego:

- 1) Zachowanie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego m.in:
 - podnoszenie rangi ochrony najcenniejszych zabytków, w szczególności związanych z formowaniem się państwa polskiego zlokalizowanych na przebiegu Szlaku Piastowskiego,
 - poszerzanie rejestru zabytków o układy przestrzenne wsi oraz inne założenia kompozycyjne,
 - rewitalizacja najcenniejszych zabytkowych fragmentów historycznej struktury urbanistycznej,
 - określanie parametrów i wskaźników kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów z uwzględnieniem ochrony obszarów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych wraz z elementami specyficznymi dla kultury regionu,
 - wyznaczanie i określanie zasad ochrony otoczenia obiektów wartościowych oraz charakterystycznych elementów struktury krajobrazu: osi widokowych, dominant przestrzennych i panoram miejscowości, w tym pozostawienie obszarów niezainwestowanych, w celu zachowania ekspozycji widokowej na obiekty cenne, charakterystyczne dla krajobrazu kulturowego oraz ograniczanie lokalizowania naziemnych elementów wysokościowych infrastruktury technicznej w strefach ekspozycji widokowej;
- 2) Efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego:
 - kształtowanie zagospodarowania obszarów i obiektów stanowiących podstawę kreowania produktów turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa wpływających na tożsamość narodową i regionalną, w tym m.in.: Szlak Piastowski, z obiektami położonymi na jego przebiegu – Ostrów Lednicki, Katedra pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Wojciecha wraz ze wzgórzem Lecha w Gnieźnie, zespół klasztorny oo. Franciszkanów, inne obiekty sakralne w Gnieźnie, zespół stacji kolacyjowej w Gnieźnie z dwoma parowozowniami, zespół pałacowy w Czarniejewie, trasa turystyczna „Trakt Królewski” w Gnieźnie oraz szlak turystyczny Gnieźnieńskiej Kolejki Wąskotorowej Gniezno – Powidz.

2.2.4. Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim

Przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego 25 kwietnia 2016 r. **Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim do 2020 roku** (Uchwała Nr XVIII/481/16), wśród priorytetów i celów rozwoju turystyki w województwie wskazuje główne pola strategiczne, w których generują i kumulują się procesy rozwojowe i działalność w dziedzinie turystyki. Pola te stanowią główne obszary wieloletnich i docelowych działań zmierzających do osiągnięcia celu nadrzędnego w turystyce wielkopolskiej. Do priorytetów rozwojowych zaliczono rozwój walorów turystycznych. Celem strategicznym jest tu podnoszenie atrakcyjności turystycznej regionu poprzez lepszą ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych i przyrodniczych.

Opieka nad zabytkami wyłania się w dwóch celach operacyjnych:

1. Cel operacyjny I.5.1. *Wzrost atrakcyjności produktów turystyki wiejskiej.*

Współcześni turyści oczekują nie tylko wysokiej jakości usług, ale również indywidualnie dopasowanej oferty, która odpowiadać będzie na ich potrzeby i oczekiwania. Charakterystyczne jest przy tym poszukiwanie autentyczności i regionalizmu oraz nastawienie na poznawanie miejscowych zwyczajów. Niezbędnym warunkiem rozwoju turystyki wiejskiej jest wzrost jej atrakcyjności poprzez rozwój specjalistycznej i konkurencyjnej oferty, wykorzystującej zwyczaje, tradycje i kulturę wielkopolskiej wsi.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- 1) Wspieranie budowy i rozbudowy obiektów turystyki wiejskiej, w szczególności adaptacji obiektów zabytkowych na cele turystyczne (np. izby pamięci, skanseny).
 - 2) Wspieranie produktów specjalistycznych i konkurencyjnych, kładących nacisk na autentyczność, lokalność oraz kulturę (lokalne tradycje i zwyczaje), w tym tzw. „wioszek tematycznych”.
 - 3) Wspieranie imprez i wydarzeń promujących lokalną kulturę – tradycje i zwyczaje wielkopolskiej wsi oraz kuchnię regionalną.
 - 4) Wspieranie projektów związanych z poprawą estetyki wielkopolskiej wsi i obiektów turystyki wiejskiej.
2. Cel operacyjny IV.2.2. Wspieranie inwestycji w infrastrukturę noclegową na obszarach o dużej atrakcyjności i niedostatecznym zagospodarowaniu turystycznym.
- Dla realizacji celu konieczne są następujące kierunki działań:
- 1) Wspieranie inwestycji związanych z adaptacją obiektów zabytkowych (dwory, pałace, kamienice, zabudowa wiejska) na cele związane ze świadczeniem usług noclegowo-gastronomicznych.

W diagnozie turystyki w województwie wielkopolskim podkreślone zostały walory antropogeniczne Wielkopolski, będącej kolebką państwowości polskiej, na terenie której zlokalizowane są obiekty o wczesnośredniowiecznym rodowodzie. Dzięki nim Wielkopolska należy do regionów bogatych w walory krajoznawcze.

Klasyfikacja walorów krajoznawczych

Do przeprowadzenia analizy zróżnicowania typologicznego walorów, przyjęto klasyfikację rzeczową zawartą w założeniach programowych i organizacyjnych Inwentaryzacji Krajoznawczej PTTK. Klasyfikacja inwentaryzacyjna obejmuje osiem typów obiektów, z czego punkty 2 – 7 dotyczą walorów kulturowych:

- 1) **Środowisko przyrodnicze** (obiekty geologiczne, krajobraz, wody powierzchniowe, formy ochrony przyrody, parki i ogrody).
- 2) **Obiekty archeologiczne** (grodziska, rezerваты, cmentarzyska, dawne miejsca produkcji, miejsca i zabytki kultowe).
- 3) **Zabytki architektury i urbanistyki** (założenia miejskie, budynki mieszkalne, pałace i dwory, obiekty i zespoły sakralne, obiekty użyteczności publicznej, obiekty obronne, budynki gospodarcze, obiekty małej architektury).
- 4) **Upamiętnione miejsca historyczne** (miejsca bitew i innych wydarzeń historycznych, cmentarze, pomniki, tablice pamiątkowe i epitafia, miejsca związane z wybitnymi ludźmi i in.).
- 5) **Zabytki techniki** (obiekty przemysłowe, rzemieślnicze, transportu i komunikacji, budowle hydrotechniczne i wiatrowe, obiekty górnictwa, zegary słoneczne i wieżowe).
- 6) **Muzea, archiwa, zbiory** (muzea i zbiory ponadregionalne, regionalne, skanseny, izby regionalne, pamięci narodowej, zbiory prywatne o wartości krajoznawczej).
- 7) **Obiekty i ośrodki kultury ludowej** (układy ruralistyczne, obiekty sakralne, chałupy, zagrody, budynki gospodarcze, przemysłowe, rzemieślnicze, czynne ośrodki sztuki ludowej, folklor).
- 8) **Obiekty współczesne** (powstałe po 1945 roku), imprezy (założenia przestrzenne, obiekty użyteczności publicznej, budynki mieszkalne, tradycyjne imprezy kulturalne i in.).

2.2.5. Wielkopolski Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami

Województwo Wielkopolskie posiada **Wielkopolski Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024** wprowadzony uchwałą nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z 4 stycznia 2021 r. Program kontynuuje wskazuje następujące cele:

1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa wielkopolskiego
2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego.
3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa.
4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
5. Podejmowanie i określenie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.

2.2.6. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego

Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr LI/1000/23 z 27 marca 2023 roku w sprawie. Audyt krajobrazowy stanowi podstawę do podejmowania działań w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu poprzez uwzględnienie wniosków i rekomendacji w dokumentach planistycznych szczebla regionalnego i lokalnego. Zapisy audytu krajobrazowego wzmocnią także ochronę krajobrazu na obszarach objętych ochroną prawną.

Zakres rzeczowy audytu krajobrazowego wynika z art. 38a ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Audyt krajobrazowy identyfikuje krajobrazy występujące na obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne, unikatowe i syntetyczne oraz dokonuje oceny ich wartości.

Zgodnie z art. 38a ust. 3 ustawy w audycie krajobrazowym określa się w szczególności:

- krajobrazy występujące na obszarze danego województwa,
- lokalizację krajobrazów priorytetowych,
- lokalizację i granice obszarów prawnie chronionych:
 - parków kulturowych,
 - parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu,
 - obiektów znajdujących się na listach Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszarów Sieci Rezerwatów Biosfery UNESCO (MaB) lub obszarów i obiektów proponowanych do umieszczenia na tych listach,
- zagrożenia dla możliwości zachowania krajobrazów priorytetowych oraz krajobrazów w obrębie obszarów lub obiektów objętych formami ochrony,
- rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów priorytetowych oraz krajobrazów w obrębie obszarów lub obiektów objętych formami ochrony,
- lokalne formy architektoniczne zabudowy w obrębie krajobrazów priorytetowych.

Na dokument audytu krajobrazowego województwa wielkopolskiego składają się:

- a) Tekst wprowadzający.
Folder zawiera wprowadzenie do audytu krajobrazowego województwa wielkopolskiego, w którym przedstawiono m.in. etapy sporządzania audytu, jego znaczenie w planowaniu przestrzennym oraz przyjęte metodyki i zastosowane dane.
- b) Krajobrazy województwa wielkopolskiego.
Folder zawiera granice i wykaz wszystkich krajobrazów województwa, w tym zestawienie krajobrazów

dla poszczególnych gmin. Każdy krajobraz jest oznaczony unikalnym numerem id.

- c) Charakterystyka krajobrazów województwa wielkopolskiego.
Folder zawiera zestawienie cech analitycznych (przyrodniczych, kulturowych) i syntetycznych dla każdego krajobrazu oraz charakterystykę poszczególnych krajobrazów. Zgodnie z rozporządzeniem wykonawczym charakterystykę krajobrazów realizuje się w formie modułów od I do V. Moduł V realizowany jest tylko dla krajobrazów priorytetowych i zawiera informacje o dokumentacji fotograficznej i kartograficznej.
- d) Ocena krajobrazów województwa wielkopolskiego.
Folder zawiera karty oceny wszystkich krajobrazów, w podziale na krajobrazy priorytetowe i pozostałe (niemające statusu krajobrazu priorytetowego). Wyniki tej oceny są niezbędne do wskazania krajobrazów priorytetowych.
- e) Priorytety.
Folder zawiera dane dotyczące krajobrazów priorytetowych – zestawienie krajobrazów priorytetowych (w tym zestawianie w poszczególnych gminach), ich granice, lokalne formy architektoniczne oraz szczegółowe analizy poszczególnych krajobrazów priorytetowych składające się z tekstu, załączników graficznych oraz zdjęć.
- f) Formy ochrony krajobrazów województwa wielkopolskiego.
Folder zawiera dane dotyczące krajobrazów w granicach obszarów prawnie chronionych tj. parki kulturowe, parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu - zestawienia i granice form ochrony na terenie województwa oraz analizy krajobrazów w obrębie tych obszarów. Dla każdej formy ochrony została przeprowadzona analiza składająca się z tekstu oraz załączników graficznych.
- g) Propozycje form ochrony krajobrazów województwa wielkopolskiego.
Folder zawiera propozycje (rekomendacje) obszarów, które powinny zostać objęte formami ochrony przyrody lub zabytków. Przedstawiono wykazy obszarów i obiektów wskazanych do objęcia ochroną prawną oraz zobrazowano ich lokalizację na załącznikach graficznych. W tym folderze zawarto również obszary do uzupełnienia stanu wiedzy w zakresie nowych form ochrony.

Na obszarze Miasta i Gminy Czarniejewo audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego wyszczególnił następujące typy krajobrazów:

- a) miejski (część urbanistyczna miasta Czarniejewo oraz miejscowości Żydowo),
- b) wiejski (większa część gminy),
- c) leśny (Lasy Czarniejewskie, Las Miejski),
- d) priorytetowy (zespół dworsko-pałacowy w Czarniejewie).

2.2.7. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gnieźnieńskiego

Głównym dokumentem o zasięgu powiatowym dotyczącym opieki nad zabytkami jest **Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gnieźnieńskiego na lata 2023-2026** przyjęty przez Radę Powiatu Gnieźnieńskiego Uchwałą nr LXXIII/395/2023 z dnia 26 września 2023 r. Jest to dokument o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w powiecie. Nie stanowi aktu prawa miejscowego, lecz jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac

z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program finansowany jest ze środków pochodzących z budżetu powiatu gnieźnieńskiego, funduszy zewnętrznych i innych.

2.2.8. Strategia Rozwoju Powiatu Gnieźnieńskiego

Rada Powiatu Gnieźnieńskiego uchwałą LVI/310/2022 z dnia 23 czerwca 2022 roku przyjęła **Strategię Rozwoju Powiatu Gnieźnieńskiego na lata 2022 – 2030**.

Strategia opracowana została z myślą o koordynacji i realizacji działań rozwojowych przez instytucje powiatowe. Cześć wyznaczonej wizji odnosi się do zasobów kulturalnych powiatu:

Powiat Gnieźnieński wnosi swój istotny wkład w rozwój aktywności gospodarczej, wykorzystującej lokalne potencjały związane z turystyką oraz rolnictwem. Poprzez rozwój infrastruktury, działania integrujące i promocję wspiera kształtowanie zintegrowanej oferty turystycznej. Wspiera rozwój produktów lokalnych, regionalnych i ekologicznych.

Mieszkańcy powiatu gnieźnieńskiego są świadomi wartości i atutów powiatu gnieźnieńskiego, wnoszą swój wkład w kształtowanie jakości życia, m. in. poprzez wysoką świadomość ekologiczną, tożsamość a także kreatywność i przedsiębiorczość. Powiat wspiera kształtowanie tożsamości mieszkańców, jak też zdolność do optymalnego wykorzystania wsparcia zewnętrznego. Podnosi również stale jakość usług oraz dostępność instytucji publicznych. Powiat wspiera rozwój w zakresie kształtowania oferty czasu wolnego, który powiązany jest z rozwojem funkcji turystycznej. Integruje i rozwija działania w zakresie oferty kulturalnej, prowadząc edukację kulturalną.

Misja powiatu określona w Strategii jest integrowanie, wspieranie oraz moderowanie rozwoju ponadlokalnego w przestrzeni powiatu gnieźnieńskiego oraz kształtowanie roli kluczowego partnera (partnera kompetencyjnego) i inicjatora polityk rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego. W Strategii wyznaczono cel strategiczny 2 - moderowanie i wspieranie rozwoju gospodarczego. Jego częścią jest priorytet 2.2. Rozwój turystyczny oraz kształtowanie oferty czasu wolnego.

Planowane działania w ramach priorytetu to m.in.:

- Współpraca z instytucjami i organizacjami pozarządowymi na rzecz popularyzacji turystyki.
- Wspieranie produktów turystycznych i ich dostępności oraz integracji oferty turystycznej powiatu.
- Prowadzenie działań promocyjnych w wymiarze turystycznym, kulturalnym oraz czasu wolnego.
- Promocja i wspieranie rozwoju produktów lokalnych i regionalnych.
- Wsparcie realizacji zadań w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

3. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY CZARNIEJEWO

3.1. Zabytki nieruchome

Zabytki nieruchome

Zgodnie z obowiązującą ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami **zabytek** to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespół, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt. 1).

W myśl art. 6 ust. 1 pkt. 1 ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki nieruchome, będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) działami architektury i budownictwa,
- d) działami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6 ust. 2).

Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru zabytków, a także jego nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna (art. 8, 9 pkt. 1, 2).

3.1.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy

Zespół pałacowy w Czarniejewie

Szczególnym charakterystycznym zabytkiem Czarniejewa jest barokowo-klasycystyczny zespół pałacowy połączony z miastem szeroką aleją z mostkiem. Założenie pałacowe posiada dwa oddzielone ozdobnym ogrodzeniem dziedzińce: tzw. poddziedzińiec, na którym naprzeciw siebie od wschodu i zachodu usytuowane są budynki wozowni i stajni oraz dziedzińiec honorowy z pałacem na osi i dwiema oficynami po bokach. Za pałacem znajduje się rozległe założenie parkowe, w którego północnej części mieści się bażantarnia.

Założenie pałacowe posiada dwa oddzielone ozdobnym ogrodzeniem dziedzińce: tzw. poddziedzińiec, na którym naprzeciw siebie od wschodu i zachodu usytuowane są budynki wozowni i stajni oraz dziedzińiec honorowy z pałacem na osi i dwiema oficynami po bokach. Za pałacem znajduje się rozległe założenie parkowe, w którego północnej części mieści się bażantarnia. Pałac wzniesiony został w latach 1771-1775 z fundacji generała Jana Lipskiego, właściciela dóbr czarniejewskich. Wraz z pałacem założono prawdopodobnie park. W latach 1789-1790 przebudowano

pałac nadając mu cechy klasycystyczne poprzez dobudowanie od frontu portyku kolumnowego zwieńczonego trójkątnym naczółkiem, a od strony ogrodowej o dobudowanie trójkątnego ryzalitu. Na parterze powstała Sala Pompejańska, a na piętrze Sala Balowa. W latach 1803-1806 pałac poddany renowacji prawdopodobnie zyskał ścienne malowidła oraz stiuki wykonane przez sztukatora Ceptowicza. W latach od ok. 1824 do 1939 dobra czarniejewskie znajdowały się w rękach rodziny Skórzewskich. W latach 1911-1912, wg projektu Kazimierza Ulatowskiego, przekształcono dziedziniec honorowy obniżając go i dobudowując schody do dziedzińcem a portykiem oraz rampy przy oficynach. W latach 1926-1928 wg projektu warszawskiego architekta Juliusza Nagórskiego do wschodniego ryzalitu pałacu dobudowane zostało nowe skrzydło, które wraz z galerią połączyło korpus pałacu z oficyną wschodnią. Zbudowano nową klatkę schodową. Z elewacji ogrodowej usunięto balkon, a pod oknami wschodniej części piętra umieszczono dekorację tralkową. Przypuszcza się, że ww. latach wybudowano nową bramę wjazdową. W latach 1978-1985 od strony zachodniej dobudowano galerię łączącą pałac z oficyną zachodnią.

Znajdujące się na terenie budynki wozowni i stajni wzniesiono prawdopodobnie wg projektu Ignacego Graffa w latach 1779-1780. Wraz z rozbudową pałacu w latach 1926-28 budynki wozowni i stajni zostały odnowione i wzbogacone o detale architektoniczne tj. festony i panoplia w elewacji frontowej.

Na teren zespołu pałacowego prowadzi wysoka murowana brama wjazdowa z zamkniętym półkoliście otworem wjazdowym. Otwór flankują pary kolumn dźwigających belkowanie zdobione metopami i tryglifami oraz przerywany dołem tympanon, w którym zamieszczony jest kartusz z wieńcem laurowym z zamieszczony wewnątrz godłem z herbu Drogosław rodziny Skórzewskich. Po obu bokach ciągnie się ceglany otynkowany mur zwieńczony gzymsem. Pomiędzy dziedzińcami ogrodzenie z podmurówki z cegły ze słupami zwieńczonymi gazonami. W ośi pośrodku brama pomiędzy dziedzińcami ujęta boniowanymi słupami zwieńczonymi latarniami. W ogrodzeniu dziedzińca honorowego od wschodu i zachodu znajdują się także bramy boczne.

źródło: Decyzja Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu (nr Po-WD.5130.6339.12.2R.2012).

Kościół parafialny pw. Św. Jana Chrzciciela w Czarniejewo

Kościół położony jest w centralnej części miasta, na osi pałacu. Pierwotny kościół był drewniany, odbudowany został w połowie XV wieku, rozebrany pod koniec XV wieku. W 1498 roku biskup poznański Uriel Górka zapisał 400 grzywien na odbudowę kościoła. Około 1500 roku wybudowano nową murowaną gotycką świątynię. Jej konsekracji w 1567 roku dokonał sufragan gnieźnieński ks. Stanisław Fałęcki. W 1737 roku staraniem Władysława Radomickiego świątynia została odrestaurowana oraz dobudowano wieżę. W latach 1762-1807 wykonano klasycystyczny wystrój wnętrza. W latach 1904-1908 dokonano przebudowy i rozbudowy świątyni: dobudowano nawę północną, dawną zakrystię przebudowano na kaplicę, podobnie z drugiej strony prezbiterium wykonano kaplicę rodową Skórzewskich, nad kaplicami osadzono dwie wieże z cebulastymi hełmami, obudowano prezbiterium, oraz do wieży dostawiono murowaną kostnicę. Z dawnego wyposażenia zachowały się m.in. drzwi do zakrystii z XVI wieku z herbem Łodzian rodu Górków.

opr. Sebastian Mazurkiewicz

Zajazd w Czarniejewie

Przy zachodniej pierzei rynku w Czarniejewie znajduje się budynek dawnego zajazdu (obecny adres Plac Wiosny Ludów 17 i 18). Rok 1834 wskazany na opasce w naczółku wskazuje datę budowy. Choć istnieje przypuszczenie, że obiekt może być starszy, posiada bowiem w piwnicach sklepienia kolebkowe oraz przedstawiony jest prawdopodobnie na mapie z końca XVIII w. Być może powstał po pożarze miasta w 1770 r. Jako zajazd pozostawał własnością dóbr

czarniejewskich, także po uwłaszczeniu miasta w poł. XIX w. Jest to budynek na podstawie wydłużonego prostokąta z sienią przejazdową na osi, flankowaną dwoma półkolumnami wspierającymi wystawkę ozdobioną półkolumnami.

opr. Sebastian Mazurkiewicz

Zagroda wiejska w Burym

W miejscowości Bure (dawn. Bure Olędry) w osadzie pośród lasu czarniejewskiego zachowała się do dziś zagroda wiejska dawnych niemieckich osadników na olęderskim prawie czynszowym, z domem wybudowanym w 1813 r. Jest to budynek drewniany, parterowy na planie prostokąta, o konstrukcji sumikowo-łątkowej na kamiennym fundamencie i podmurówce z cegły. Obiekt nakrywa wysoki dach dwuspadowy kryty strzechą. Na kalenicy, po środku długości mурowany komin. Przy domu wzdłuż granicy podwórza mурowany budynek obory, przekształcony obecnie na obiekt mieszkalny i rozbudowany w II poł. XX w. Po wschodniej stronie podwórza drewniana stodoła.

opr. Sebastian Mazurkiewicz

Zespół dworsko-parkowy w Czeluścinie

Po wschodniej stronie drogi Gniezno-Września usytuowany jest niewielki park a po jego środku stoi dwór w formie willi neorenesansowej włoskiej. Obiekt wzniesiony został w latach 80. XIX w. dla Zygmunta Władysława Skórczewskiego. Jest to budynek na planie prostokąta z nieznacznie wysuniętym po stronie zachodniej ryzalitem oraz narożnikiem w części południowo-wschodniej. Po stronie wschodniej niewielka dobudówka, w której znajduje się klatka schodowa, zwieńczona niewielką wieżyczką z przeźrocami. Przy niej na parterze taras na planie prostokąta a nad nim balkon na słupach.

opr. Sebastian Mazurkiewicz

Kościół pw. Św. Marcina w Pawłowie

Jest to świątynia orientowana, drewniana o konstrukcji zrębowej, wzniesiona w 1762 r. z fundacji kapituły gnieźnieńskiej i kantora gnieźnieńskiego Krzysztofa Hilarego Szembeka na miejscu starszej z ok. XIV w. Kościół odnawiany był w latach 1856, 1888. W latach 1928-32 od zachodu dobudowano wieżę za dawną kruchtę południową zamienioną na kaplicę. Prezbiterium jest nieco węższe od nawy, zamknięte wielobocznie. Po jego północnej stronie znajduje się zakrystia. Kościół nakrywa dach dwuspadowy kryty gontem, na którego kalenicy usytuowana wieżyczka i sygnaturka. Na wyposażenie świątyni składa się wewnątrz głównie z XVIII i XIX wieku, ołtarz główny z kopią obrazu Matki Bożej z kościoła oo. bazylianów w Rzymie, dwa ołtarze boczne z fragmentami rzeźbiarskimi z XVIII wieku, przerobione w 1856 roku. W prezbiterium znajduje się późnogotycka płaskorzeźba Rodziny Najświętszej Maryi Panny z 1. poł. XVI wieku, obrazy autorstwa ks. Feliksa Dziarskiego sprzed 1939 r. oraz rzeźby biskupów i krucyfiks z XVIII w.

opr. Sebastian Mazurkiewicz

Założenie dworsko-parkowe w Żydowie

Na założenie znajdujące się w zachodniej części miejscowości składa się dwór wraz z parkiem. Najstarsza, parterowa część dworu pochodzi prawdopodobnie jeszcze z końca XVIII lub początku XIX w. W kolejnych latach budynek powiększono o skrzydła. W 1937 r. obiekt został znacznie przebudowany. Dodano do niego kolejne skrzydła wyższe i niższe skrzydła, tak że całość nie stanowi jednolitej bryły. W elewacji frontowej usytuowany jest szeroki taras ze schodami oraz balkonem wspartym na słupach. Skrzydło południowe uformowane na wieżę, zwieńczone balustradą

w formie krenelażu. Dwór otacza park krajobrazowy z miejscem upamiętniającym dawny kościół parafialny, który spłonął w 1811 r.

opr. Sebastian Mazurkiewicz

Kościół parafialny pw. Św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Żydowie

Obiekt wzniesiony został z fundacji Piotra Chelmickiego w latach 1843-1846 w nowym miejscu (we wschodniej części ówczesnego miasteczka), po pożarze starszego, szachulcowego kościoła parafialnego. W 1920 r. do świątyni dobudowano dwie boczne kaplice. Obiekt posiada prostą formę architektoniczną. Jest to świątynia salowa, na rzucie prostokąta, z kruchtą do zachodu. Najcenniejszym zabytkiem wewnątrz świątyni jest obraz Matki Bożej Gurowskiej z XVII w. Na dzwonnicy przy kościele zawieszono są min. dzwony z 1717 i 1773 r.

opr. Sebastian Mazurkiewicz

3.1.2. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Ewidencja zabytków nieruchomości z terenu Miasta i Gminy Czarniejewo wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa – Rejestr Zabytków Województwa Wielkopolskiego, wg. stanu na 30 czerwca 2024 r.¹

ustalenia adresów oraz uzupełnienia – Sebastian Mazurkiewicz

lp.	sygn. karty	miejsowość	adres	obiekt	datowanie	nr rejestru zabytków
1.	114	Bure	Bure 1 62-250 Czarniejewo	Dom w zagrodzie	1 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr 1896/A z dnia 17.02.1982 r.
2.	115	Bure	Bure 1 62-250 Czarniejewo	Stodola w zagrodzie	1 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr 1896/A z dnia 17.02.1982 r.
3.	116	Bure	Bure 1 62-250 Czarniejewo	Obora w zagrodzie	1 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr 1896/A z dnia 17.02.1982 r.
4.	117	Czeluścin	Czeluścin 10 62-250 Czarniejewo	Dwór w zespole dworsko-folwarcznym	I. 80 XIX w.	Rejestr zabytków Nr 2163/A z dnia 29.09.1988 r.
5.	118	Czeluścin	Czeluścin 10 62-250 Czarniejewo	Park krajobrazowy w zespole dworsko- folwarcznym	2 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr 2163/A z dnia 29.09.1988 r.
6.	237	Czarniejewo	Czarniejewo 62-250 Czarniejewo	Układ urbanistyczny	XIV-XVIII w.	Rejestr zabytków Nr 591/Wlkp/A z dnia 13.03.2008 r.
7.	1	Czarniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 62-250 Czarniejewo	Kościół Parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	ok. poł. XVI w. częściowo zrujnowany 2 poł. XVII w. odbudowany (sklepienia, wieża) do 1737 r. przebud. 1762-1807 r. rozbud. (nawa boczna pn. kaplica) 1904-1908 r.	Rejestr zabytków nr 374/A z dnia 25.11.1968 r.

¹ Rejestr zabytków prowadzi Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków - Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków. Zbiór posiadanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa (NID) dokumentów może być niekompletny, dlatego możliwe są rozbieżności pomiędzy publikowanym wykazem danych, a stanem rzeczywistym. NID dokłada wszelkich starań aby wdrożyć procedury pozwalające na bieżącą aktualizację repozytorium cyfrowego decyzji administracyjnych dotyczących rejestru zabytków. Ze względu na ewolucję przepisów prawnych związanych z ochroną zabytków trwającą od 1918 r. (dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury) oraz zmieniające się zasady prowadzenia rejestru i postrzegania wartości obiektów zabytkowych zasób jest niejednorodny a informacje tworzone na jego podstawie mogą wymagać aktualizacji. W miarę możliwości autor Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czarniejewo informuje o rozbieżnościach w dokumentacji oraz wskazuje stan faktyczny.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

8.	11	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 5 62-250 Czerniejewo	Pałac w zespole pałacowo-folwarcznym	1771-1775 r., 1926-1928 r. - skrzydło wschodnie	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
9.	12	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Oficina wschodnia w zespole pałacowo- folwarcznym	1771-1775 r.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
10.	13	Czerniejewo	ul. gen. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Oficina zachodnia w zespole pałacowo- folwarcznym	1771-1775	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
11.	14	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Stajnia w zespole pałacowo-folwarcznym	1780 r.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
12.	15	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Wozownia w zespole pałacowo- folwarcznym	1780 r.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
13.	16	Czerniejewo	ul. gen. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Dziedziniec przedni w zespole pałacowo-folwarcznym	XVIII/XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
14.	17	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Dziedziniec honorowy w zespole pałacowo-folwarcznym	XVIII/XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
15.	18	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Brama główna w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
16.	19	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Bramy boczne w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
17.	20	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Ogrodzenie w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
18.	22	Czerniejewo	ul. gen. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Bażantarnia w zespole pałacowo-folwarcznym	pocz. XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
19.	26	Czerniejewo	ul. Pałacowa 62-250 Czerniejewo	Most w zespole pałacowo-folwarcznym	3 ćw. XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013
20.	brak	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 7 62-250 Czerniejewo	Dom	1834 r.	Rejestr zabytków Nr 972/A z 06.03.1970 r.
21.	brak	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 17-18 62-250 Czerniejewo	Zajazd, ob. dom	1834 r.	Rejestr zabytków Nr 375/A z 25.11.1968 r.
22.	162	Kosmowo	Kosmowo 62-250 Czerniejewo	Park Krajobrazowy w zespole folwarcznym	k. XIX w.	Rejestr zabytków nr 1948/A z 31.08.1984 r.
23.	175	Pawłowo	Pawłowo 62-250 Czerniejewo	Kościół Parafialny pw. św. Marcina w zespole kościoła par.	1762 r., 1928- 1932 r. - wieża	Rejestr zabytków nr 448/A z 01.02.1969 r.
24.	207	Żydowo	ul. Ojca Św. Jana Pawła II 62-241 Żydowo	Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa mur.	1845 r., rozbud. 1920 r.	Rejestr zabytków nr 2654/A z 26.11.1998 r.
25.	211	Żydowo	ul. Ojca Św. Jana Pawła II 62-241 Żydowo	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła par.	XVIII w.	Rejestr zabytków Nr 2654/A z 26.11.1998 r.
26.	214	Żydowo	ul. T. Kościuszki 41	Dwór	XVIII/XIX w.,	Rejestr zabytków Nr 193/A

			62-241 Żydowo	w zespole dworskim	rozbud. XIX w. 1937 r., przebud. I. 80. XX w.	z 22.08.1968 r.
27.	215	Żydowo	ul. T. Kościuszki 41 62-241 Żydowo	Park krajobrazowy w zespole dworskim	XVIII/XIX w.	Rejestr zabytków Nr 2166/A z 13.04.1989 r.

3.1.3. Gminna ewidencja zabytków

Obiekty zabytkowe zarówno te wpisane do rejestru zabytków jak i pozostałe ujmowane są w wojewódzkiej ewidencji zabytków jak i w gminnych ewidencjach zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest podstawą do stworzenia gminnego programu opieki nad zabytkami. Gminna ewidencja zabytków prowadzona jest przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy (art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - Dz.U. 2024, poz. 1992). W gminnej ewidencji zabytków ujęte są zabytki nieruchomości tj.: budynki, układy urbanistyczne, zespoły budowlane i zabytki archeologiczne. Stosownie do art. 22 ust 5 ww. ustawy:

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru,
 - 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
 - 3)²⁾ inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
- 2) Uznany za niezgodny z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z dniem 18 maja 2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).

Gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego. Ujęcie obiektu w gminnej ewidencji zabytków nie jest formą prawnej ochrony zabytku jaką jest wpis do rejestru zabytków. Jakkolwiek dla obiektu uwzględnionego w gminnej ewidencji zabytków istnieje obowiązek uzgodnienia przez właściwy organ architektoniczny – budowlany z organem decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy (art. 53 i 60 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. Dz.U. 2024, poz. 1130) oraz uzgadniania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę (ustawa z dnia 7 lipca 1994 r., art. 39 ust. 3 Prawa budowlanego Dz.U. 2024, poz. 725).

Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Czarniejewo po uprzednim pozytywnym zaopiniowaniu przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego konserwatora Zabytków została prowadzona na podstawie Zarządzenia nr 77/2013 r. Burmistrza Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 30 września 2013 r.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Czarniejewo

Źródło: na podstawie Zarządzenia nr 77/2013 r. Burmistrza Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 30 września 2013 r.

ustalenia adresów, uzupełnienia, weryfikacja – Sebastian Mazurkiewicz

lp.	sygn. karty	miejsowość	adres	obiekt	datowanie	forma ochrony zabytku
1.	114	Bure	Bure 1 62-250 Czarniejewo	Dom w zagrodzie	1 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr 1896/A z 17.02.1982 r.
2.	115	Bure	Bure 1 62-250 Czarniejewo	Stodola w zagrodzie	1 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr 1896/A z 17.02.1982 r.
3.	116	Bure	Bure 1 62-250 Czarniejewo	Obora w zagrodzie	1 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr 1896/A z 17.02.1982 r.
4.	117	Czeluścin	Czeluścin 10 62-250 Czarniejewo	Dwór w zespole dworsko-folwarcznym	I. 80 XIX w.	Rejestr zabytków Nr 2163/A z 29.09.1988 r.
5.	118	Czeluścin	Czeluścin 10 62-250 Czarniejewo	Park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	2 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr 2163/A z 29.09.1988 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

6.	119	Czeluścin	Czeluścin 10 A 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole dworsko-folwarcznym	XIX/XX w.	-
7.	120	Czeluścin	Czeluścin 10 A 62-250 Czerniejewo	Obora w zespole dworsko-folwarcznym	4 ów. XIX w.	-
8.	121	Czeluścin	Czeluścin 10 A 62-250 Czerniejewo	Obora w zespole dworsko-folwarcznym	1 ów. XIX w.	-
9.	122	Czeluścin	Czeluścin 10 A 62-250 Czerniejewo	Obora i spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym	4 ów. XIX w.	-
10.	123	Czeluścin	Czeluścin 1 62-250 Czerniejewo	Czworak w zespole dworsko-folwarcznym	1 ów. XIX w.	-
11.	124	Czeluścin	Czeluścin 2 62-250 Czerniejewo	Czworak w zespole dworsko-folwarcznym	k. XIX w.	-
12.	125	Czeluścin	Czeluścin 4 62-250 Czerniejewo	Dwojak w zespole dworsko-folwarcznym	k. XIX w.	-
13.	237	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Układ urbanistyczny	XIV-XVIII w.	Rejestr zabytków Nr 591/Wlkp/A z dnia 13.03.2008 r. Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
14.	1	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 62-250 Czerniejewo	Kościół Parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	ok. poł. XVI w. częściowo zrujnowany 2 poł. XVII w. odbudowany (sklepienia, wieża) do 1737 r. przebud. 1762-1807 r. rozbud. (nawa boczna pn. kaplica) 1904- 1908 r.	Rejestr zabytków nr 374/A z 25.11.1968 r. Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
15.	2	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 62-250 Czerniejewo	Ogrodzenie, krata w zespole kościoła	XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
16.	3	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 7 62-250 Czerniejewo	Plebania w zespole kościółka parafialnego	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
17.	4	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 7 62-250 Czerniejewo	Ogrodzenie plebanii w zespole kościoła parafialnego	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
18.	5	Czerniejewo	ul. Wrzesińska 62-250 Czerniejewo	Cmentarz Rzymskokatolicki	ok. 1825	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
19.	6	Czerniejewo	ul. Ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego 6 62-250 Czerniejewo	Szkoła Ewangelicka, ob. biblioteka	I. 90 XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
20.	7	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 7 62-250 Czerniejewo	Bank Ludowy, ob. dom	I. 30 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

						z 13.03.2008
21.	8	Czerniejewo	ul. Poznańska 1 62-250 Czerniejewo	Poczta	XIX/XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
22.	9	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 17 i 18 62-250 Czerniejewo	Zajazd ob. dom	1834 r.	Rejestr zabytków Nr 375/A z dnia 25.11.1968 r.
23.	10	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 13 62-250 Czerniejewo	Hotel, ob. dom	pocz. XX	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
24.	11	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 5 62-250 Czerniejewo	Pałac w zespole pałacowo-folwarcznym	1771-1775 r., 1926-1928 r. - skrzydło wschodnie	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
25.	12	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Oficyna wschodnia w zespole pałacowo-folwarcznym	1771-1775 r.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
26.	13	Czerniejewo	ul. gen. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Oficyna zachodnia w zespole pałacowo-folwarcznym	1771-1775	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
27.	14	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Stajnia w zespole pałacowo-folwarcznym	1780 r.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
28.	15	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Wozownia w zespole pałacowo-folwarcznym	1780 r.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

						z 13.03.2008
29.	16	Czerniejewo	ul. gen. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Dziedziniec przedni w zespole pałacowo-folwarcznym	XVIII/XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
30.	17	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Dziedziniec honorowy w zespole pałacowo-folwarcznym	XVIII/XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
31.	18	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Brama główna w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
32.	19	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Bramy boczne w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
33.	20	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Ogrodzenie w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
34.	21	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 7 62-250 Czerniejewo	Dom ogrodnika w zespole pałacowo-folwarcznym	k. XIX w.	Obszar parku pałacowego – Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

35.	22	Czerniejewo	ul. gen. Lipskiego 62-250 Czerniejewo	Bażantarnia w zespole pałacowo-folwarcznym	pocz. XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
36.	25	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Rządówka w zespole pałacowo-folwarcznym	4 ćw. XIX w.	Obszar parku pałacowego – Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
37.	23 i 24	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Park krajobrazowy w zespole pałacowo-folwarcznym	k. XVIII w. przekształcony 4 ćw. XIX w. 1926-1928	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
38.	26	Czerniejewo	ul. Pałacowa 62-250 Czerniejewo	Mostek w zespole pałacowo-folwarcznym	3 ćw. XIX w.	Rejestr zabytków 878/Wlkp/A z 21.02.1964, z 19.01.1984 i z 2.01.2013 Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
39.	27	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Stajnia w zespole pałacowo-folwarcznym	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
40.	28	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Stodoła w zespole pałacowo-folwarcznym	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
41.	29	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Kuźnia w zespole pałacowo-folwarcznym	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
42.	30	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Bramy wjazdowe na Folwark w zespole pałacowo-folwarcznym	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

43.	31	Czerniejewo	Czerniejewo 62-250 Czerniejewo	Pozostałości ogrodzenia w zespole pałacowo-folwarcznym	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
44.	32	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 1 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole pałacowo-folwarcznym	ok. 1910 r.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
45.	33	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 2 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole pałacowo-folwarcznym	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
46.	34	Czerniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 3 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole pałacowo-folwarcznym	XIX/XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
47.	35	Czerniejewo	ul. Pałacowa 28 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole pałacowo-folwarcznym	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
48.	36	Czerniejewo	ul. Pałacowa 29 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole pałacowo-folwarcznym	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
49.	37	Czerniejewo	ul. Pałacowa 31 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole pałacowo-folwarcznym	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
50.	38	Czerniejewo	ul. Pałacowa 32 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole pałacowo-folwarcznym	I. 20 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
51.	39	Czerniejewo	ul. Pałacowa 34 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole pałacowo-folwarcznym	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
52.	40	Czerniejewo	ul. Pałacowa 36 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole pałacowo-folwarcznym	2 poł. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
53.	41	Czerniejewo	ul. Powstańców Wielkopolskich 2 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole pałacowo-folwarcznym	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
54.	42	Czerniejewo	ul. Gnieźnińska 2 62-250 Czerniejewo	Dom	XIX/XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

						Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
55.	43	Czerniejewo	ul. Gnieźnierska 3 62-250 Czerniejewo	Dom	ok. poł. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
56.	44	Czerniejewo	ul. Gnieźnierska 4 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
57.	45	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 1 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole domu	2 poł. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
58.	46	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 1 62-250 Czerniejewo	Ogrodzenie w zespole domu	2 poł. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
59.	47	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 3 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
60.	48	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 4 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
61.	49	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 5 62-250 Czerniejewo	Dom	1910-1920 r.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
62.	50	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 10 62-250 Czerniejewo	Dom	1 ćw. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
63.	51	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 11 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
64.	52	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 12 62-250 Czerniejewo	Dom	1 ćw. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
65.	53	Czerniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 13 62-250 Czerniejewo	Dom	4 ćw. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

						591/Wlkp/A z 13.03.2008
66.	54	Czerniejewo	ul. 1 Maja 1 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
67.	55	Czerniejewo	ul. 1 Maja 2 62-250 Czerniejewo	Dom	1 ćw. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
68.	56	Czerniejewo	ul. 1 Maja 4 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 30 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
69.	57	Czerniejewo	ul. 1 Maja 5 62-250 Czerniejewo	Dom	4 ćw. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
70.	58	Czerniejewo	ul. 1 Maja 6 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
71.	59	Czerniejewo	ul. 1 Maja 7 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
72.	60	Czerniejewo	ul. 1 Maja 8 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
73.	61	Czerniejewo	ul. 1 Maja 9 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
74.	62	Czerniejewo	os. Młynarskie 2 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20-30 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
75.	63	Czerniejewo	os. Młynarskie 3 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20-30 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
76.	64	Czerniejewo	os. Młynarskie 4 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20-30 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

77.	65	Czerniejewo	ul. Pałacowa 1 62-250 Czerniejewo	Dom	1900-1910	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
78.	66	Czerniejewo	ul. Pałacowa 3 62-250 Czerniejewo	Dom	1900-1910	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
79.	67	Czerniejewo	ul. Pałacowa 4 62-250 Czerniejewo	Dom	4 ćw. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
80.	68	Czerniejewo	ul. Pałacowa 5 62-250 Czerniejewo	Dom	4 ćw. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
81.	69	Czerniejewo	ul. Pałacowa 12 62-250 Czerniejewo	Dom	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
82.	70	Czerniejewo	ul. Pałacowa 14 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
83.	71	Czerniejewo	ul. Pałacowa 16 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
84.	72	Czerniejewo	ul. Pałacowa 18 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20/30 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
85.	73	Czerniejewo	ul. Pałacowa 25 62-250 Czerniejewo	Dom	XIX/XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
86.	74	Czerniejewo	ul. Poznańska 44/46 62-250 Czerniejewo	Dom w zespole dom	XIX/XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
87.	75	Czerniejewo	ul. Poznańska 44/46 62-250 Czerniejewo	Budynek gospodarczy w zespole domu	XIX/XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
88.	73	Czerniejewo	ul. Poznańska 3 62-250 Czerniejewo	Dom	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

						Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
89.	77	Czerniejewo	ul. Poznańska 7 62-250 Czerniejewo	Dom	4 ćw. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
90.	78	Czerniejewo	ul. Poznańska 9 62-250 Czerniejewo	Dom	1865	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
91.	79	Czerniejewo	ul. Poznańska 11 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
92.	80	Czerniejewo	ul. Poznańska 19 62-250 Czerniejewo	Dom	4 ćw. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
93.	81	Czerniejewo	ul. Szkolna 1 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
94.	82	Czerniejewo	ul. Wąska 1 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
95.	83	Czerniejewo	ul. Wąska 2 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
96.	84	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 1 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
97.	85	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 2 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
98.	86	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 3 62-250 Czerniejewo	Dom	XIX/XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
99.	87	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 4 62-250 Czerniejewo	Dom	1 ćw. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

						591/Wlkp/A z 13.03.2008
100.	88	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 5 62-250 Czerniejewo	Dom	4 ćw. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
101.	89	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 6 62-250 Czerniejewo	Dom	Budynek z k. XIX w. rozebrany, w jego miejscu nowy budynek z pocz. XXI w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
102.	brak	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 7 62-250 Czerniejewo	Dom	1834	Rejestr zabytków Nr 972/A z 06.03.1970 r. Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
103.	90	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 9 62-250 Czerniejewo	Dom	1 ćw. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
104.	91	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 10 62-250 Czerniejewo	Dom	1 ćw. XX w.	Wykreślony z GEZ 15.10.2016
105.	92	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 11 62-250 Czerniejewo	Dom	1 ćw. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
106.	93	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 12 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
107.	94	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 14 62-250 Czerniejewo	Dom	4 ćw. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
108.	95	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 15 62-250 Czerniejewo	Dom	1 ćw. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
109.	96	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 16 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
110.	brak	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 17-18 62-250 Czerniejewo	Zajazd, ob. dom	1834 r.	Rejestr zabytków Nr 375/A z 25.11.1968 r. Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

						z 13.03.2008
111.	97	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 19 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 30 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
112.	98	Czerniejewo	ul. Wrzesińska 4 62-250 Czerniejewo	Dom	pocz. XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
113.	99	Czerniejewo	ul. Ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego 1 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 80 XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
114.	100	Czerniejewo	ul. Ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego 3 62-250 Czerniejewo	Dom	k. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
115.	101	Czerniejewo	ul. Ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego 5 62-250 Czerniejewo	Dom	4 ćw. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
116.	102	Czerniejewo	ul. Ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego 7 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20/30 XX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
117.	103	Czerniejewo	ul. Ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego 8 62-250 Czerniejewo	Dom	4 ćw. XIX w.	Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo – Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008
118.	104	Czerniejewo	ul. Szkolna 1a 62-250 Czerniejewo	Wiatrak koźlak	1714 r.	Decyzja o warunkach zabudowy
119.	126	Gębarzewo	Gębarzewo 62-241 Żydowo	Cmentarz Ewangelicki	ok. 1860 r.	Decyzja o warunkach zabudowy
120.	127	Gębarzewo	Gębarzewo 23 62-241 Żydowo	Stacja w zespole stacji kolejowej	XIX/XX w.	Wykreślony z GEZ 17.05.2017
121.	128	Gębarzewo	Gębarzewo 24 62-241 Żydowo	Dom w zespole stacji kolejowej	XIX/XX w.	-
122.	129	Gębarzewo	Gębarzewo 4 62-241 Żydowo	Szkola, ob. dom	1910-1920 r.	-
123.	130	Gębarzewo	Gębarzewo 9 62-241 Żydowo	Dom	1910-1920 r.	-
124.	131	Gębarzewo	Gębarzewo 19 62-241 Żydowo	Dom	1941-1942 r.	-
125.	132	Gębarzewo	Gębarzewo 20 62-241 Żydowo	Dom	1906 r.	-
126.	133	Golimowo	Golimowo 3 (właściwie nr 1) 62-250 Czerniejewo	Rządcówka w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	Wykreślony z GEZ 12.06.2023
127.	134	Golimowo	Golimowo 1 (właściwie nr 3) 62-250 Czerniejewo	Dom pracowników folwarcznych w zespole folwarcznym	1927 w.	-

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

128.	135	Golimowo	Golimowo 2 62-250 Czerniejewo	Ośmiorak w zespole folwarcznym	1 ćw. XX w.	-
129.	136	Golimowo	Golimowo 62-250 Czerniejewo	Obora w zespole folwarcznym	XX w.	-
130.	137	Golimowo	Golimowo 62-250 Czerniejewo	Stajnia i magazyn w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
131.	138	Głożyna	Głożyna 3 62-250 Czerniejewo	Dom w zagrodzie	I. 30 XX w.	-
132.	139	Głożyna	Głożyna 3 62-250 Czerniejewo	Budynek gospodarczy w zagrodzie	1928 r.	-
133.	140	Goraniec	Goraniec 2 62-250 Czerniejewo	Dom	XIX/XX w.	-
134.	141	Goraniec	Goraniec 3	Dom	I. 20-30 XX w.	-
135.	142	Goraniec	Goraniec 12 62-250 Czerniejewo	Dom	1900-1910 r.	-
136.	143	Goranin	Goranin 11 62-250 Czerniejewo	Rzadcówka w zespole folwarcznym	1 ćw. XX w.	-
137.	144	Goranin	Goranin 1 62-250 Czerniejewo	Dom Pracowników Folwarcznych w zespole folwarcznym	2 poł. XIX w.	-
138.	145	Goranin	Goranin 2 62-250 Czerniejewo	Dom Pracowników Folwarcznych w zespole folwarcznym	2 poł. XIX w.	-
139.	146	Goranin	Goranin 4 62-250 Czerniejewo	Dom Pracowników Folwarcznych w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
140.	147	Goranin	Goranin 5 62-250 Czerniejewo	Dom Pracowników Folwarcznych w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
141.	148	Goranin	Goranin 6 62-250 Czerniejewo	Dom Pracowników Folwarcznych w zespole folwarcznym	2 poł. XIX w.	-
142.	149	Goranin	Goranin 7 62-250 Czerniejewo	Dom Pracowników Folwarcznych w zespole folwarcznym	2 poł. XIX w.	-
143.	150	Goranin	Goranin 8 62-250 Czerniejewo	Dom Pracowników Folwarcznych w zespole folwarcznym	2 poł. XIX w.	-
144.	151	Goranin	Goranin 62-250 Czerniejewo	Obora i Wozownia w zespole folwarcznym	2 poł. XIX w.	-
145.	152	Goranin	Goranin 62-250 Czerniejewo	Stajnia i Obora w zespole folwarcznym	2 poł. XIX w.	-
146.	153	Goranin	Goranin 62-250 Czerniejewo	Spichlerz w zespole folwarcznym	2 poł. XIX w.	-
147.	154	Goranin	Goranin 62-250 Czerniejewo	Kuźnia i warsztat w zespole folwarcznym	k. XIX w.	-
148.	155	Goranin	Goranin 62-250 Czerniejewo	Brama w zespole folwarcznym	k. XIX w.	-
149.	156	Graby	Graby 62-250 Czerniejewo	Cmentarz Ewangelicki	2 poł. XIX w.	-
150.	157	Graby	Graby 23 62-250 Czerniejewo	Szkoła, ob. dom	1908 r.	-
151.	158	Graby	Graby 4 62-250 Czerniejewo	Dom	XIX w.	-
152.	159	Graby	Graby 30 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20 XX w.	-
153.	160	Graby	Graby 31 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20 XX w.	-

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

154.	105	Kapiel	Kapiel 1 62-250 Czerniejewo	Dom	1900-1910 r.	-
155.	106	Kapiel	Kapiel 3 62-250 Czerniejewo	Dom	4 ćw. XIX w.	-
156.	107	Kapiel	Kapiel 4 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20 XX w.	-
157.	108	Kapiel	Kapiel 6 62-250 Czerniejewo	Dom	1900-1910 r.	-
158.	161	Kosmowo	Kosmowo 6 62-250 Czerniejewo	Dwór w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	-
159.	162	Kosmowo	Kosmowo 62-250 Czerniejewo	Park Krajobrazowy w zespole folwarcznym	k. XIX w.	Rejestr zabytków nr 1948/A z 31.08.1984 r.
160.	163	Kosmowo	Kosmowo 62-250 Czerniejewo	Stodola w zespole folwarcznym	1910 r.	-
161.	164	Kosmowo	Kosmowo 62-250 Czerniejewo	Spichlerz w zespole folwarcznym	1905 r.	-
162.	165	Lipki	Lipki 62-250 Czerniejewo	Cmentarz Ewangelicki	k. XIX w.	-
163.	166	Lipki	Lipki 3 62-250 Czerniejewo	Dom	1900-1910 r.	-
164.	109	Nidom	Nidom 13 62-250 Czerniejewo	Szkoła, ob. dom	1900-1910 r.	-
165.	110	Nidom	Nidom 10 62-250 Czerniejewo	Czworak w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
166.	111	Nidom	Nidom 2 62-250 Czerniejewo	Obora i Stajnia w zespole	k. XIX w.	-
167.	112	Nidom	Nidom 2 62-250 Czerniejewo	Magazyn zbożowy i stajnia w zespole folwarcznym	k. XIX w.	-
168.	113	Nidom	Nidom 17 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20/30 XX w.	-
169.	167	Pakszyn	Pakszyn 62-250 Czerniejewo	Cmentarz żydowski	poł. XIX w.	-
170.	168	Pakszyn	Pakszyn 36 62-250 Czerniejewo	Rządcówka w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
171.	169	Pakszyn	Pakszyn 35 62-250 Czerniejewo	Czworak w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
172.	170	Pakszyn	Pakszyn 62-250 Czerniejewo	Stajnia i Obora w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
173.	171	Pakszyn	Pakszyn 62-250 Czerniejewo	Chlewnia w zespole folwarcznym	k. XIX w.	-
174.	172	Pakszyn	Pakszyn 62-250 Czerniejewo	Gorzelnia w zespole folwarcznym	1 ćw. XX w.	-
175.	173	Pakszyn	Pakszyn 62-250 Czerniejewo	Brama w zespole folwarcznym	k. XX w.	-
176.	174	Pakszyn	Pakszyn 1 62-250 Czerniejewo	Dom	1 ćw. XX w.	-
177.	175	Pawłowo	Pawłowo 62-250 Czerniejewo	Kościół Parafialny pw. św. Marcina w zespole kościoła par.	1762 r., 1928- 1932 r. - wieża	Rejestr zabytków nr 448/A z 01.02.1969 r.
178.	176	Pawłowo	Pawłowo 62-250 Czerniejewo	Ogrodzenie w zespole kościoła par.	pocz. XX w.	-
179.	177	Pawłowo	Pawłowo 27 62-250 Czerniejewo	Plebania w zespole kościoła par.	1 ćw. XX w.	-
180.	178	Pawłowo	Pawłowo 62-250 Czerniejewo	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła par.	poł. XVIII w.	-

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

181.	179	Pawłowo	Pawłowo 62-250 Czerniejewo	Cmentarz parafialny	poł. XIX w.	-
182.	180	Pawłowo	Pawłowo 32 62-250 Czerniejewo	Szkoła, ob. dom	ok. 1900 r.	-
183.	181	Pawłowo	Pawłowo 53 62-250 Czerniejewo	Rządówka w zespole folwarcznym	I. 20 XX w.	-
184.	182	Pawłowo	Pawłowo 50 62-250 Czerniejewo	Czworak w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
185.	183	Pawłowo	Pawłowo 51 62-250 Czerniejewo	Czworak w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
186.	184	Pawłowo	Pawłowo 52 62-250 Czerniejewo	Czworak w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
187.	185	Pawłowo	Pawłowo 62-250 Czerniejewo	Obora w zespole folwarcznym mur.	1923 r.	-
188.	186	Pawłowo	Pawłowo 62-250 Czerniejewo	Chlewnia w zespole folwarcznym	I. 20 XX w.	-
189.	187	Pawłowo	Pawłowo 62-250 Czerniejewo	Stajnia w zespole folwarcznym mur.	I. 20 XX w.	-
190.	188	Pawłowo	Pawłowo 62-250 Czerniejewo	Kuźnia w zespole folwarcznym mur.	I. 20 XX w.	-
191.	189	Pawłowo	Pawłowo 26 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 30 XX w.	Budynek z I. 30 XX w. rozebrany w tym miejscu nowy budynek mieszkalny. Brak wykreślenia z GEZ.
192.	190	Pawłowo	Pawłowo 28 (obecny adres 25a) 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 20 XX w.	Budynek z I. 20 XX w. rozebrany w tym miejscu nowy budynek mieszkalny. Brak wykreślenia z GEZ.
193.	191	Pawłowo	Pawłowo 29 62-250 Czerniejewo	Dom	1900-1910 r.	Budynek z lat 1900-1910 Rozebrany. Brak wykreślenia z GEZ.
194.	192	Pawłowo	Pawłowo 31 62-250 Czerniejewo	Dom	1900-1920 r.	-
195.	193	Rakowo	Rakowo 62-250 Czerniejewo	Cmentarz Ewangelicki	2 poł. XIX w.	-
196.	194	Rakowo	Rakowo 4 62-250 Czerniejewo	Szkoła, ob. dom	1906 r.	-
197.	195	Rakowo	Rakowo 6 62-250 Czerniejewo	Dom w zagrodzie	1 ćw. XX w.	-
198.	196	Rakowo	Rakowo 6 62-250 Czerniejewo	Budynek gospodarczy w zagrodzie	1 ćw. XX w.	-
199.	197	Rakowo	Rakowo 1 62-250 Czerniejewo	Dom	1910-1920 r.	-
200.	198	Rakowo	Rakowo 2 62-250 Czerniejewo	Dom	I. 30 XX w.	-
201.	199	Rakowo	Rakowo 7 62-250 Czerniejewo	Dom	1931 r.	-
202.	200	Szczytniki Czerniejewskie	Szczytniki Czerniejewskie 1 62-250 Czerniejewo	Szkoła, ob. dom w zagrodzie	1902 r.	-
203.	201	Szczytniki Czerniejewskie	Szczytniki Czerniejewskie 1 -62-350 Czerniejewo	Budynek gospodarczy	pocz. XX w.	-
204.	202	Szczytniki Czerniejewskie	Szczytniki Czerniejewskie 17 62-250 Czerniejewo	Dworzec Kolejowy w zespole dworca kolejowego	I. 20-30 XX w.	-
205.	203	Szczytniki Czerniejewskie	Szczytniki Czerniejewskie 17 62-250 Czerniejewo	Budynek gospodarczy w zespole dworca kolejowego	I. 20-30 XX w.	-

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

206.	204	Szczytniki Czerniejewskie	Szczytniki Czerniejewskie 8 62-250 Czerniejewo	Rządówka w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
207.	205	Szczytniki Czerniejewskie	Szczytniki Czerniejewskie 8 62-250 Czerniejewo	Stajnia i Magazyn w zespole folwarcznym	k. XIX w.	-
208.	206	Szczytniki Czerniejewskie	Szczytniki Czerniejewskie 8 62-250 Czerniejewo	Budynek gospodarczy w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	-
209.	207	Żydowo	ul. Ojca Św. Jana Pawła II 62-241 Żydowo	Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa mur.	1845 r., rozbud. 1920 r.	Rejestr zabytków nr 2654/A z 26.11.1998 r.
210.	208	Żydowo	ul. Ojca Św. Jana Pawła II 62-241 Żydowo	Ogrodzenie w zespole kościoła par.	I. 20 XX w.	-
211.	209	Żydowo	ul. Ojca Św. Jana Pawła II 62-241 Żydowo	Brama w zespole kościoła par.	poł. XX w.	-
212.	210	Żydowo	ul. Ojca Św. Jana Pawła II 62-241 Żydowo	Plebania w zespole kościoła par.	I. 30 XX w.	-
213.	211	Żydowo	ul. Ojca Św. Jana Pawła II 62-241 Żydowo	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła par.	XVIII w.	Rejestr zabytków Nr2654/A z 26.11.1998 r.
214.	212	Żydowo	ul. Ojca Św. Jana Pawła II 62-241 Żydowo	Cmentarz parafialny	poł. XIX w.	-
215.	213	Żydowo	pl. Obrońców Żydowa 12 62-241 Żydowo	Szkoła, ob. dom	1910 r.	-
216.	214	Żydowo	ul. T. Kościuszki 41 62-241 Żydowo	Dwór w zespole dworskim	XVIII/XIX w., rozbud. XIX w. 1937 r., przebud. I. 80. XX w.	Rejestr zabytków Nr 193/A z 22.08.1968 r.
217.	215	Żydowo	ul. T. Kościuszki 41 62-241 Żydowo	Park krajobrazowy w zespole dworskim	XVIII/XIX w.	Rejestr zabytków Nr 2166/A z 13.04.1989 r.
218.	216	Żydowo	ul. Dworcowa 1B 62-241 Żydowo	Dom Pracowników Kolei	XIX/XX w.	-
219.	217	Żydowo	ul. Dworcowa 1C 62-241 Żydowo	Dom Pracowników Kolei	XIX/XX w.	Budynek rozebrany. Brak wykreślenia z GEZ.
220.	218	Żydowo	ul. Dworcowa 1D 62-241 Żydowo	Dom Pracowników Kolei	XIX/XX w.	-
221.	219	Żydowo	ul. Gębarzewska 1 62-241 Żydowo	Dom Pracowników Kolei	XIX/XX w.	-
222.	220	Żydowo	ul. T. Kościuszki 2 62-241 Żydowo	Dom	1900-1910 r.	-
223.	221	Żydowo	ul. T. Kościuszki 11 62-241 Żydowo	Dom	pocz. XX w.	Budynek rozebrany. Brak wykreślenia z GEZ.
224.	222	Żydowo	ul. T. Kościuszki 14 62-241 Żydowo	Dom	1 ćw. XX w.	-
225.	223	Żydowo	ul. Kościuszki 22 winno być nr 20 62-241 Żydowo	Dom	pocz. XX w.	Budynek rozebrany. Brak wykreślenia z GEZ.
226.	224	Żydowo	ul. Kościuszki 39 62-241 Żydowo	Dom	k. XIX w.	-
227.	225	Żydowo	ul. Kościuszki 40 62-241 Żydowo	Dom	k. XIX w.	-
228.	226	Żydowo	pl. Obrońców Żydowa 1 62-241 Żydowo	Dom	pocz. XX w.	-
229.	227	Żydowo	pl. Obrońców Żydowa 3 62-241 Żydowo	Dom	I. 20-30 XX w.	-
230.	228	Żydowo	pl. Obrońców Żydowa 4 62-241 Żydowo	Dom	pocz. XX w.	-
231.	229	Żydowo	pl. Obrońców Żydowa 7 62-241 Żydowo	Dom	pocz. XX w.	-
232.	230	Żydowo	pl. Obrońców Żydowa 8 62-241 Żydowo	Dom	1907 r.	-

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

233.	231	Żydowo	pl. Obrońców Żydowa 9/10 62-241 Żydowo	Dom	pocz. XX w.	-
234.	232	Żydowo	pl. Obrońców Żydowa 14 62-241 Żydowo	Dom	I. 20 XX w.	-
235.	233	Żydowo	pl. Obrońców Żydowa 15 62-241 Żydowo	Dom	pocz. XX w.	-
236.	234	Żydowo	ul. Ojca Świętego Jana Pawła II 1 62-241 Żydowo	Dom	I. 20 XX w.	-
237.	235	Żydowo	ul. Ojca Świętego Jana Pawła II 7 62-241 Żydowo	Dom	1910-1920	-
238.	236	Żydowo	ul. ks. mjr. T. Zablockiego 4 62-241 Żydowo	Dom	1934 r.	-

Wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Czerniejewo

W okresie sprawozdawczym z realizacji GPOnZ dokonano rozbiórek następujących obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz znajdujących się na obszarze historycznego układu urbanistycznego ujętego w gminnej ewidencji zabytków.

- a) Zarządzenie Nr 36/2016 Burmistrza Miasta i Gminy Czerniejewo z 5 października 2016 r. na podstawie Zarządzenia nr 52/WEZ/2016 WWKZ z 22 września 2016 r.

239.	94	Czerniejewo	pl. Wiosny Ludów 10 62-250 Czerniejewo	Dom	1 ćw. XX w.	Wykreślony z GEZ 15.10.2016
------	---------------	-------------	---	-----	-------------	--------------------------------

- b) Zarządzenie Nr 37/2017 Burmistrza Miasta i Gminy Czerniejewo z 17 maja 2017 r. na podstawie pozytywnej opinii WWKZ 12 kwietnia 2017 r.

240.	127	Gębarzewo	Gębarzewo 23 62-241 Żydowo	Stacja w zespole stacji kolejowej	XIX/XX w.	Wykreślony z GEZ 17.05.2017
------	----------------	-----------	-------------------------------	--------------------------------------	-----------	--------------------------------

- c) Zarządzenie Nr 27/2023 Burmistrza Miasta i Gminy Czerniejewo z 12 czerwca 2023 r. Zarządzenia nr 59/WEZ/2015 WWKZ z 8 września 2015 r. po uzyskaniu podstawie pozytywnej opinii WWKZ 8 września 2015 r.

241.	133	Golimowo	Golimowo 3 (właściwie nr 1) 62-250 Czerniejewo	Rządówka w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	Wykreślony z GEZ 08.09.2015
------	----------------	----------	---	-----------------------------------	-----------	--------------------------------

3.2. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome

Zgodnie z art. 3, pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, **zabytek ruchomy**, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

W myśl art. 6, ust. 1, pkt 2 ww. ustawy, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2022, poz. 2393),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Do rejestru zabytków ruchomych wpisywane są także nie wymieniane w ustawie obiekty, których „ruchomość” jest problematyczna. Są to mające wartość artystyczną detale architektoniczne czy dekoracje architektoniczne (polichromie, sztukaterie), stale połączone z podłożem elementy wyposażenia wnętrz (różnego rodzaju struktury ołtarzowe, epitafia, kominki, piece) oraz elementy tzw. małej architektury (rzeźby ogrodowe, wodotryski, niekubaturowe kapliczki, krzyże przydrożne czy nagrobki cmentarne).

Ewidencja zabytków ruchomych z terenu gminy Czarniejewo

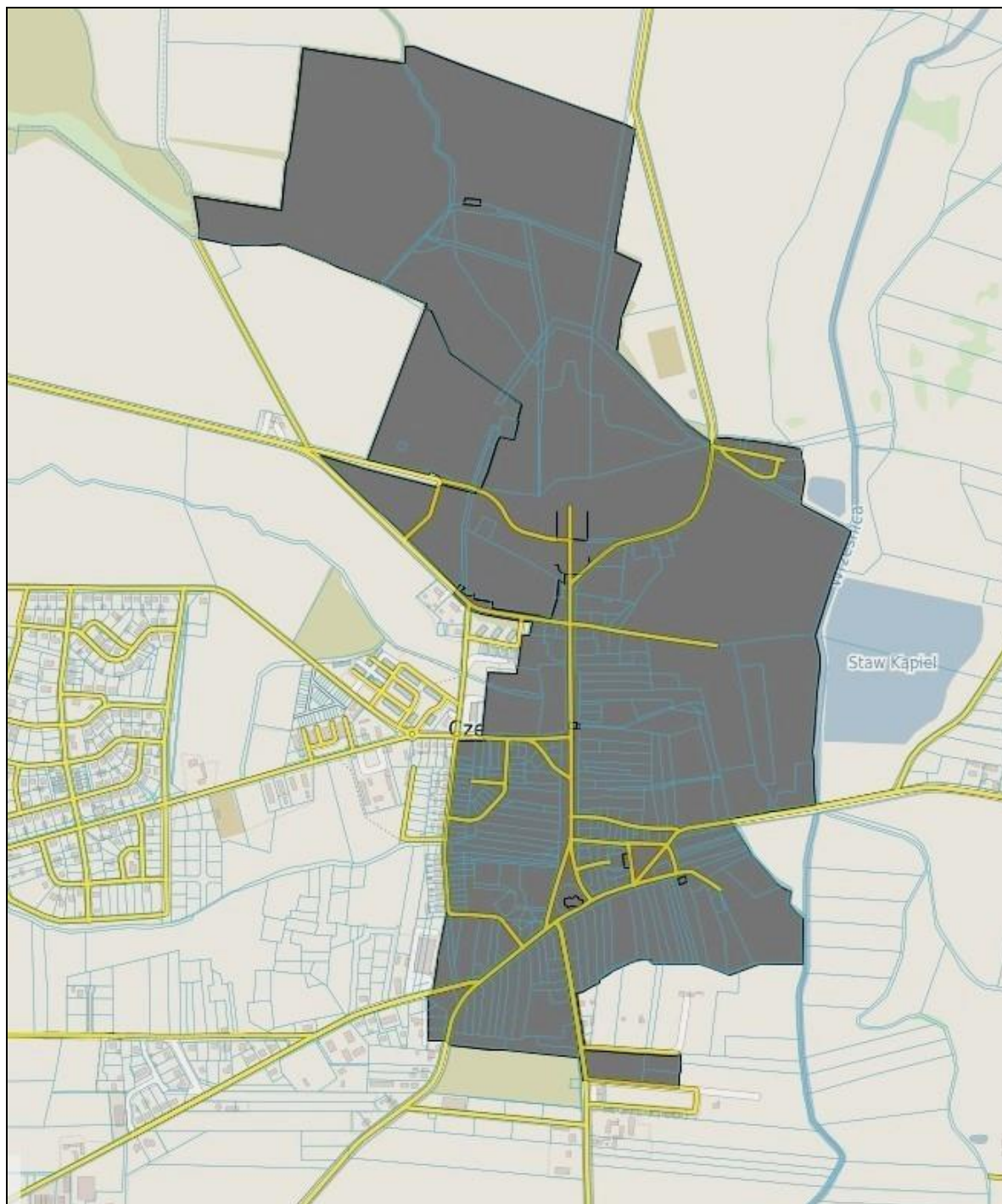
Źródło: archiwum Wielopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

<i>Lp.</i>	<i>Miejscowość</i>	<i>Obiekt</i>	<i>Rejestr zabytków</i>
1.	Czarniejewo	Zespół wyposażenia pałacu	398/B z 1985 r.
1.	Czarniejewo	Kolekcja 14 pojazdów konnych	398/B z 1985 r. ²
2.	Czarniejewo	Elementy wnętrz pałacowych – polichromie i sztukaterie	137/B z 1971 r.
3.	Czarniejewo	Wyposażenie i wystrój kościoła pw. św. Jana Chrzciciela	117/B z 1971 r.
4.	Czarniejewo	Pomnik ks. Onufrego Kopczyńskiego	121/B z 1971 r.
5.	Pawłowo	Wyposażenie kościoła pw. św. Marcina	469/Wlkp/B z 1972 i 2017 r.
6.	Żydowo	Wyposażenie kościoła pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika	188/B z 1972 r.

3.3. Obszarowe wpisy do rejestru zabytków

Do obszarowych wpisów do rejestru zabytków należy historyczny układ urbanistyczny miasta Czarniejewo. Został on wpisany do rejestru zabytków decyzją Wielopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z 13 marca 2008 r. pod numerem 591/Wlkp/A.

² Nie jest to błędny numer, w księdze rejestru zabytków omyłkowo wpisano pod tym samym numerem 2 pozycje.

Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo

(źródło: www.czerniejewo.e-mapa.net)

Historyczny układ urbanistyczny miasta Czerniejewo jest terenem ukształtowanym w średniowieczu z elementami rozwiniętymi w następnych stuleciach, szczególnie w XVIII i XIX wieku. Tereny obecnego miasta Czerniejewa były zasiedlone już w czasach prehistorycznych. W obrębie historycznego układu urbanistycznego Czerniejewa zostały udokumentowane stanowiska archeologiczne oraz nawarstwienia kulturowe, rozpoznane w trakcie badań terenowych, zarówno powierzchniowych, jak i prac archeologicznych prowadzonych podczas różnych inwestycji.

Z badań tego terenu wynika, że obszar ten charakteryzuje się intensywnym osadnictwem. Najstarsze ślady działalności ludzkiej pochodzą z epoki kamienia – mezolitu (ok. 8000–4500 p.n.e.) i neolitu (ok. 4500–1900 p.n.e.). Kolejnym horyzontem osadniczym była epoka brązu i początek epoki żelaza, skąd pochodzą ślady pobytu ludności kultury łużyckiej. Proces intensywnego rozwoju osadnictwa przebiegał na okres wczesnego średniowiecza (faza D-F, 950- 1350 r.). Od czasów wczesnego średniowiecza osadnictwo w obrębie dzisiejszego Czarniejewo funkcjonowało poprzez późne średniowiecze, aż po czasy nowożytne i współczesne. Obszar Czarniejewo, kształtujący się przez blisko 800 lat, ukazuje nieprzerwaną ciągłość procesów urbanizacji ośrodka złożonego z trzech jednostek przestrzennych i administracyjnych (do 1955): miasta, wsi i majątku. Każdy etap rozwoju tj. osadnictwa przedlokacyjnego, lokacji miejskiej, rozwoju w okresie nowożytnym oraz przemian w XIX i XX w. jest dobrze widoczny. W mieście zachowały się również relikty osadnictwa oraz obiekty architektury i budownictwa od średniowiecza po okres międzywojenny. Wyznaczone granice obejmują teren o największym nasyceniu elementów przestrzeni historycznej miasta. Dobry stan zachowania poszczególnych elementów układu przestrzennego: rynku, ulic, podziałów gruntów i architektury sakralnej, użyteczności publicznej i mieszkalnej oraz wyraźna czytelność ich genezy widzianej w szerokim kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego Wielkopolski. Historyczny ośrodek miejski znajduje się w grupie szczególnie cennych zespołów, składających się na dziedzictwo kulturowe kraju. Uwidacznia się to również przez nagromadzenie historycznej architektury uznanej za szczególnie cenne przykłady zabytkowej zabudowy miasta i wpisanej do rejestru zabytków. W obrębie wpisanej do rejestru zabytków obszaru znajdują się następujące obiekty wpisane do rejestru zabytków:

- kościół pw. św. Jana Chrzciciela;
- zespół pałacowo-parkowy;
- bażantarnia;
- dawny zajazd z 1834 r. (obecnie dom mieszkalny), Rynek 7 (17-18)

3.4. Zabytkowe cmentarze

Na cmentarzach znajdują się groby zmarłych. Mogą one posiadać formy mogiły, pomnika nagrobego, pomnika-monumentu, grobowca. Niektóre z nich stanowią także miejsca pamięci narodowej. Wartościowe są także całe układy cmentarne, kaplice, aleje, ścieżki, zieleń, bramy czy ogrodzenia. W związku z tym cmentarze posiadają wartość zabytkową i niektóre z nich wpisane są także do rejestru zabytków.

Ewidencja zabytkowych cmentarzy z terenu gminy Czarniejewo

Źródło: archiwum Wielopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, ustalenia własne na podstawie kwerend archiwalnych i weryfikacji terenowej - Sebastian Mazurkiewicz

Lp.	Miejscowość	Działka nr ewid.	Wyznanie	Czas powstania	Użytkowanie	Właściciel	Ochrona prawna zabytku
1.	Bure	5138	ewangelicki	2 poł. XIX w.	zamknięty	Nadleśnictwo Czarniejewo	nie ujęty w GEZ
2.	Czarniejewo	293	katolicki - przykościelny	XV w.	zamknięty	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Jana Chrzciciela w Czarniejewie	Rejestr zabytków nr 591/Wlkp/A z 13.03.2008 r. (układ urbanistyczny) nie ujęty w GEZ
3.	Czarniejewo	370	katolicki	ok. 1825	czynny	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Jana Chrzciciela w Czarniejewie	GEZ Zarządzenie nr 77/2013 r. Burmistrza Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 30 września 2013 r.
4.	Czarniejewo	368	ewangelicki	poł. XIX w.	czynny jako katolicki	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Jana Chrzciciela w Czarniejewie	nie ujęty w GEZ

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czarniejewo na lata 2024-2027

5.	Gębarzewo	100	ewangelicki	ok. 1860 r.	zamknięty	Parafia Ewangelicko-Augsburska w Poznaniu	GEZ Zarządzenie nr 77/2013 r. Burmistrza Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 30 września 2013 r.
6.	Graby	5016/2	ewangelicki	2 poł. XIX w.	zamknięty	Nadleśnictwo Czarniejewo	GEZ Zarządzenie nr 77/2013 r. Burmistrza Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 30 września 2013 r.
7.	Lipki	69	ewangelicki	k. XIX w.	zamknięty	Gmina Czarniejewo	GEZ Zarządzenie nr 77/2013 r. Burmistrza Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 30 września 2013 r.
8.	Pakszyn	10	żydowski	poł. XIX w.	zamknięty	Gmina Wyznaniowa Żydowska w Poznaniu	GEZ Zarządzenie nr 77/2013 r. Burmistrza Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 30 września 2013 r.
9.	Pawłowo	81	katolicki - przykościelny	poł. XVIII w.	zamknięty	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Marcina w Pawłowie	GEZ Zarządzenie nr 77/2013 r. Burmistrza Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 30 września 2013 r.
10.	Pawłowo	187	katolicki - parafialny	poł. XIX w.	czynny	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Marcina w Pawłowie	GEZ Zarządzenie nr 77/2013 r. Burmistrza Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 30 września 2013 r.
11.	Rakowo	61	ewangelicki	2 poł. XIX w.	zamknięty	Parafia Ewangelicko-Augsburska w Poznaniu	GEZ Zarządzenie nr 77/2013 r. Burmistrza Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 30 września 2013 r.
12.	Żydowo	449	katolicki - przykościelny	XVIII w.	zamknięty	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Stanisława BM w Żydowie	Rejestr zabytków Nr 2654/A z 26.11.1998 r. GEZ Zarządzenie nr 77/2013 r. Burmistrza Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 30 września 2013 r.
13.	Żydowo	521 i 322	katolicki - parafialny	poł. XIX w.	czynny	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Stanisława BM w Żydowie	nie ujęty w GEZ
14.	Żydowo	337	ewangelicki	2 poł. XIX w.	zamknięty	Parafia Ewangelicko-Augsburska w Poznaniu	nie ujęty w GEZ

3.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami **zabytek archeologiczny** to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 ust. 4).

Zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

3.5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków

Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Czarniejewo wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: archiwum Wielopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Obszar AZP	Nr rejestru zabytków
1.	Pakszyn	GRODZISKO STOŻKOWATE	52-33/32	651/A z 1969 r.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Stanowiska archeologiczne przeznaczone do wpisu do rejestru zabytków

Osadnictwo pradziejowe na tym obszarze wykazuje zależność od sieci hydrograficznej i koncentruje się głównie w obrębie głównych cieków – wzdłuż doliny Wrześnicy i Wrześnianki (Małej Wrześnicy), zajmując miejsca wyeksponowane w obrębie terasy nadzalewowej, na ogół na niewielkich cyplach. Miejscem intensywnego osadnictwa był teren miejscowości Pakszyn, Szczytniki Czarniejewskie, Czarniejewo, Pawłowo, Nidom-Goranin, a także Gębarzewo. Stanowiska koncentrują się wzdłuż cieków wodnych przepływających przez Graby, oraz wokół Rakowa.

Najstarsze ślady osadnictwa związane są z młodszą epoką kamienia – neolitem. Stanowiska z tego okresu wystąpiły między innymi w rejonie Pawłowa (stan. nr 14, 48, 54), Nidom-Goranin, a także Graby (stan. nr 3). Licznie występują ślady osadnictwa kultury łużyckiej i pomorskiej (Nidom-Goranin, stan. nr 23 i 3, Goraniec, stan. nr 1, Czarniejewo stan. nr 3, Żydowo, stan. nr 2). Zasiadlenie tego obszaru było również intensywne w młodszym okresie przedrzymskim do okresu późnorzymskiego (Czarniejewo stan. nr 24, Kapiel stan. nr 6, Nidom-Goranin stan. nr 3). Stanowiska wczesnośredniowieczne występują w Pawłowie (stan. nr 14), Nidomiu-Goraninie (stan. nr 23), Gorańcu (stan. nr 2). Na terenie gminy dominują stanowiska wielokulturowe, obrazując cały przekrój od pradziejów poprzez wczesne i późne średniowiecze. Na szczególną uwagę zasługuje duża osada kultury przeworskiej w Czarniejewie (stan. nr 24) oraz wczesnośredniowieczne osady odkryte również w Czarniejewie (stan. nr 12 i 13), a także osada kultury pomorskiej i wczesnośredniowieczna w Golimowie (stan. nr 4) i Kapielu (stan. nr 6). Duża ilość obiektów, skąd pochodzi ceramika z okresu późnego średniowiecza i nowożytna wytycza zasięgi takich wsi jak Pawłowo, Nidom i Gębarzewo.

3.5.2. Stanowiska o własnej formie krajobrazowej

Stanowiskiem o własnej formie krajobrazowej jest wczesnośredniowieczne grodzisko stożkowate w Pakszynie, na dawnym półwyspie osuszonego jeziora w ciągu rzeki Wrześnicy (AZP 52-33/32) wpisane do rejestru zabytków nr 651/A z 1969 r.

3.5.3. Zestawienie liczbowe zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną (opis koncentracji stanowisk archeologicznych – uwarunkowania fizjograficzne)

Zestawienie zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych na terenie gminy

Źródło: Zasoby zabytków w Gminie Czarniejewo, WKZ Poznań, b.d.

Lp.	Stanowiska archeologiczne	Liczba ogółem	Liczba stanowisk wpisanych do rejestru
1.	grodziska	1	1
2.	stanowiska osadnicze	258	-
3.	cmentarzyska	8	-
4.	inne	1	-

Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych

Urząd Miasta i Gminy Czarniejewo w 2024 r. zlecił wykonanie kart ewidencyjnych dla gminnej ewidencji zabytków archeologicznych. Karty zostaną następnie przekazane do uzgodnienia przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

3.6. Miejsca pamięci narodowej

3.6.1. Definicja miejsca pamięci narodowej

Aktualnie nie ma definicji legalnej **miejsca pamięci narodowej**. W nieaktualnej już ustawie z dnia 21 stycznia 1988 r. o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa można wyczytać, że obiektami pamięci narodowej w szczególności są pomniki, cmentarze i mogiły wojenne oraz walk narodowowyzwoleńczych, cmentarze ofiar hitlerowskiego terroru, muzea walk i martyrologii, a także izby pamięci narodowej. Projekt niewprowadzonej ustawy o miejscach pamięci narodowej zakładał, iż miejscem pamięci narodowej jest:

- grób lub cmentarz wojenny,
- nieruchomość lub inny obiekt budowlany albo pozostałości upamiętniające postaci lub wydarzenia znaczące dla Narodu i Państwa a w szczególności pomnik, krzyż, kapliczka, kopiec,
- inny obiekt lub przedmiot związany z wydarzeniami lub postaciami znaczącymi dla dziedzictwa Narodu i Państwa, a w szczególności tablica pamiątkowa.

Z powodu braku przepisów dotyczących ustanawiania miejsc pamięci narodowej trudno obecnie stworzyć szczegółową ich ewidencję.

3.6.2. Groby wojenne i groby weteranów

W ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. 2018, poz. 369), wyraźnie określona jest definicja **grobow wojennych**. Są nimi:

- 1) groby poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego,
- 2) groby osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość,
- 3) groby sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zleczone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych,
- 4) groby jeńców wojennych i osób internowanych,
- 5) groby uchodźców z 1915 r.,

- 6) groby osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego po dniu 1 września 1939 r.,
- 7) groby i cmentarzyska prochów ofiar niemieckich i sowieckich obozów,
- 8) groby osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem i represji totalitarnych w okresie od 1944 r. do 1956 r.

Ewidencja grobów wojennych z terenu gminy Czarniejewo

Źródło: ustalenia własne – S. Mazurkiewicz

Lp.	Miejscowość	Miejsce	Grób wojenny	Nr rejestru zabytków	Ewidencja wojewody wielkopolskiego
1.	Czarniejewo	cmentarz parafialny	Grób powstańców wielkopolskich.	--	3003024_1
2.	Żydowo	cmentarz parafialny	Grób mieszkańców Żydowa poległych w walce z Niemcami.	--	3003025_1

Zgodnie z przepisami art. 6 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych z 28 marca 1933 r. (Dz. U. 2018, poz. 369), pozostają one pod opieką państwa, a koszty ich utrzymania ponosi skarb państwa. Obowiązek utrzymania grobów i cmentarzy wojennych może wojewoda powierzyć jednostce samorządowej (gminie lub powiatowi) za przekazaniem odpowiednich funduszy, o ile nie przyjmie ona tego obowiązku nieodpłatnie. Bezpośredni nadzór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy.

Od 1 stycznia 2019 r. obowiązuje ustawa o grobach weteranów walk o wolność i niepodległość Polski z 22 listopada 2018 r. (Dz. U. 2018, poz. 2529). Ewidencję grobów weteranów prowadzi Instytut Pamięci Narodowej. Za groby weteranów uznaje się groby:

- 1) osób, które walczyły o odzyskanie niepodległości Polski lub w obronie niepodległości i granic suwerennej Rzeczypospolitej Polskiej, biorąc udział w wojnach, działaniach zbrojnych i niepodległościowych oraz powstaniach narodowych w okresie od 1768 r. do 1963 r.;
- 2) funkcjonariuszy cywilnych władz powstań narodowych, administracji podziemnego Państwa Polskiego w okresie wojny 1939–1945, członków władz i Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie w latach 1939–1990, a także podziemnych niepodległościowych organizacji cywilnych w latach 1945–1956.

Celem ochrony miejsc pamięci jest zachowanie wszelkich śladów i utrwalenie znaczących dla tożsamości narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość ze szczególnym uwzględnieniem celów wychowawczych i edukacyjnych. Mają one służyć również popularyzacji wiedzy o dokonaniach Polaków, stanowić trwały element tożsamości narodowej i składnik współczesnego życia. Miejsca, obiekty i znaki pamięci narodowej jako ważny składnik tożsamości powinny być chronione przez wszystkich obywateli.

Ewidencja grobów weteranów z terenu gminy Czarniejewo

źródło: Ewidencja Grobów Weteranów Instytutu Pamięci Narodowej, opr. S. Mazurkiewicz

L.p.	Grób weterana	Uczestnictwo w walkach o wolność i niepodległość	Miejsce	Nr ewid.
1.	Jan Darul	II wojna światowa	Czarniejewo cmentarz parafialny	sektor 2, rząd 1, nr grobu 519

Groby objęte są ochroną prawną. W związku z powyższym nie podlegają likwidacji.

3.7. Krajobraz przyrodniczo-kulturowy

Wartości zabytkowe posiada także krajobraz przyrodniczo-kulturowy. Zalicza się do niego twory przyrodnicze wykonane przez człowieka (parki, ogrody, aleje), z których najcenniejsze wpisuje się do rejestru zabytków, a także samodzielne twory przyrody (drzewa, głązy itp.), które ustanowić można jako pomniki (zabytki) przyrody. Większe obszary przyrody mogą być chronione jako rezerваты, zaś w połączeniu z walorami kulturowymi jako parki krajobrazowe.

3.7.1. Zabytkowe parki

Ewidencja zabytkowych parków z terenu gminy Czarniejewo

Źródło: archiwum Wielopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Rejestr zabytków
1.	Czeluścin	Park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	2 poł. XIX w.	Rejestr zabytków Nr 2163/A z dnia 29.09.1988 r.
2.	Czarniejewo	Park krajobrazowy w zespole pałacowo-folwarcznym	k. XVIII w. przekształcony 4 ćw. XIX w. 1926-1928	Rejestr zabytków orzeczenie z dnia 14.10.1948 r.
3.	Kosmowo	Park Krajobrazowy w zespole folwarcznym	k. XIX w.	Rejestr zabytków nr 1948/A z 31.08.1984 r.
4.	Żydowo	Park krajobrazowy w zespole dworskim	XVIII/XIX w.	Rejestr zabytków Nr 2166/A z dnia 13.04.1989 r.

3.7.2. Rezerваты przyrody

Lp.	Nazwa rezerwatu	Powierzchnia	Cel ochrony	Data i podstawa utworzenie (ustanowienia prawnego)
1.	Wiązy w Nowym Lesie	6,85 ha	Celem ochrony przyrody w rezerwacie jest zachowanie dobrze wykształconego lasu liściastego reprezentującego grąd środkowoeuropejski Galio sylvatici-Carpinetum z bogatą florą runa.	Zarządzenie Ministra Leśnictwa z dnia 5 listopada 1954 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody M.P. z 1954 r. Nr 114, poz. 1638
2.	Bielawy	20,01 ha	Celem ochrony przyrody w rezerwacie jest ochrona ekosystemu ładu niskiego Galio sylvatici Carpinetum stachytosum (R. Tx. 1937) Oberd. 1957 oraz ładu wiązowo-jesionowego Ficario-Ulmetum minoris Knapp 1942 em. J.Mat. 1976 wraz z bogactwem siedliska żyźnego lasu liściastego i różnorodnością biologiczną.	Zarządzenie Ministra Leśnictwa z dnia 5 listopada 1954 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody M. P. z 1954 r. Nr 114, poz. 1639
3.	Modrzew Polski w Noskowie	1,04 ha	Celem ochrony w rezerwacie przyrody jest zachowanie stanowiska modrzewia polskiego Larix polonica, występującego na odosobnionym stanowisku niżowym.	Zarządzenie Ministra Leśnictwa z dnia 5 listopada 1954 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody M.P. z 1954 r. Nr 114, poz. 1637

3.7.3. Obszary chronionego krajobrazu

Obszary natura 2000

Grądy w Czarniejewie

Powierzchnia ogólna wynosi 1212,90 ha (w stanie posiadania Nadleśnictwa Czarniejewo 1202,90 ha – na terenie obu obrębów w leśnictwach Linery (obręb Czarniejewo) oraz Noskowo i Słomówko (obręb Neklą). Cały obszar Ostoi leży na obszarze równiny sandrowej w zlewni prawobrzeżnego dopływu Warty - Wrześnicy. System hydrologiczny tworzą niewielkie, przez większą część roku wyschnięte cieki (zwykle rowy melioracyjne) uchodzące do Wrześnicy. W rejonie osady leśnej Młynek, przez środkową część południowego obszaru przepływa Wrześnica. Lasy Ostoi, choć od dawna użytkowane gospodarczo, należą do najlepiej zachowanych w Wielkopolsce. Na szczególną uwagę zasługuje bardzo dobrze wykształcone i zachowane fitocenozы grądów środkowoeuropejskich, które zajmują największą powierzchnię na terenie

Ostoi. Dopływy Wrzeźnicy zajęte są przez łągi jesionowo-olszowe, a ich pobliskie sąsiedztwo przez łągi dębowo- wiazowo-jesionowe. Oprócz tego na terenie Goranina, Głóźny i Czarniejewa znajduje się zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Goranin” o pow. 355,0 ha. Przedmiotem ochrony na tym terenie są zabytki kultury rolnej e formie zespołu pasów wiatroochronnych XIX wiecznych z czasów Dezyderego Chłapowskiego. Na terenie Goranina, Głóźny Bure, Rakowa, Grabach i Czarniejewa występują obszary chronionego krajobrazu Lasów Czarniejewskich o pow. 3750,0 ha. Jest to teren o dużych walorach przyrodniczych i krajobrazowych.

Przedmiot ochrony:

Bóbr europejski, Kumak nizinny, Pachnica dębowa, Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (Galio-Carpinetum, Tilio-Carpinetum). Pomorski kwaśny las brzoźowo-dębowy (Betulo-Quercetum). Łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (Salicetum albo-fragilis, Populetum albae, Alnenion. Łęgowe lasy dębowo-wiazowo-jesionowe (Ficario-Ulmetum).

3.7.4. Pomniki przyrody

Ewidencja pomników (zabytków) przyrody z terenu gminy Czarniejewo

Źródło: Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, Plan urządzenia lasu Nadleśnictwa Czarniejewo, obręby: Czarniejewo, Nekla.

zestawienie sporządził: S. Mazurkiewicz

Lp.	Miejscowość, miejsce	Obiekt	Wymiary	Data i podstawa utworzenie (ustanowienia prawnego)
1.	Czarniejewo na terenie parku przypałacowego w jego zachodniej części	Buk pospolity (Buk zwyczajny) - Fagus sylvatica	pierśnica: 132cm; obwód: 415cm; wysokość: 25m)	Rozporządzenie Nr 8/00 Wojewody Wielkopolskiego z dnia 12 września 2000 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody i uchylenia ochrony nad niektórymi tworami przyrody Dz. Urz. Woj. Wielkopolskiego z 26 września 2000 r. Nr 63 poz. 837
2.	Czarniejewo rosną na granicy pól uprawnych, prostopadle do drogi do Goranina	grupa 107 drzew - dąb szypułkowy; obecnie 102 drzewa		Zarządzenie Nr 52/88 Wojewody Poznańskiego z dnia 30 grudnia 1988 r. w sprawie pomników przyrody 2:Rozporządzenie Nr 8/00 Wojewody Wielkopolskiego z dnia 12 września 2000 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody i uchylenia ochrony nad niektórymi tworami Dz. Urz. Woj. Poznańskiego z dnia 15 marca 1989 r. Nr 5 poz. 20
3.	Obszar lasu Czarniejewskiego	grupa 6 drzew - dąb szypułkowy		Decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody z up. Wojewody Poznańskiego nr RLSIś 7146-7/79 z dnia 17 września 1979 r. Dz. Urz. Wojewódzkiej Rady Narodowej z 10 lutego 1981 r. Nr 1 poz. 13
4.	rośnię w Nadl. Czarniejewo, oddz. 129 a, przy drodze leśnej, w odl. 1,5 km od osady l-ctwa Głóźna	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur;	pierśnica: 145cm; obwód: 456cm; wysokość: 30m	Decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody z up. Wojewody Poznańskiego nr RLSIś 7146-9/79 z dnia 17 września 1979 r. Dz. Urz. Wojewódzkiej Rady Narodowej z 10 lutego 1981 r. Nr 1 poz. 13
5.	rośnię w Nadl. Czarniejewo, oddz. 27d, w drzewostanie sosnowym, po prawej stronie szosy w kierunku Nekli	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur;	pierśnica: 150cm; obwód: 471cm; wysokość: 26m	Decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody z up. Wojewody Poznańskiego nr RLSIś 7146-10/79 z dnia 17 września 1979 r. Dz. Urz. Wojewódzkiej Rady Narodowej z 10 lutego 1981 r. Nr 1 poz. 13
6.	rośnię przy osadzie nadleśnictwa, w L-ctwie Linery, w oddz. 62	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur;	pierśnica: 118cm; obwód: 371cm; wysokość: 20m)	Orzeczenie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu Nr 356 z dnia 28 marca 1957 r. o uznaniu za pomniki przyrody Dz. Urz. Wojewódzkiej Rady Narodowej z 1 czerwca 1957 r. Nr 7 poz. 23
7.	rośnię w parku przy osadzie nadleśnictwa, w L-ctwie Linery, w oddz. 62	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur;	pierśnica: 150cm; obwód: 471cm; wysokość: 20m)	Orzeczenie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu Nr 358 z dnia 28 marca 1957 r. o uznaniu za pomniki przyrody Dz. Urz. Wojewódzkiej Rady Narodowej z 1 czerwca 1957 r. Nr 7 poz. 23

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

8.	rośnie w parku przy osadzie nadleśnictwa, w L-ctwie Linery, w oddz. 62	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur	pierśnica: 150cm; obwód: 471cm; wysokość: 20m	Orzeczenie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu Nr 359 z dnia 28 marca 1957 r. o uznaniu za pomniki przyrody Dz. Urz. Wojewódzkiej Rady Narodowej z 1 czerwca 1957 r. Nr 7 poz. 23
9.	Drzewo rośnie na terenie administrowanym przez Nadleśnictwo Czerniejewo w leśnictwie Linery. Drzewo znajduje się w bliskiej odległości od drogi powiatowej nr 19.	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur nazwa: „Jan”	pierśnica: 124cm; obwód: 390cm; wysokość: 25m	Uchwała nr XXIV/192/20 Rady Miasta i Gminy Czerniejewo z dnia 30 grudnia 2020r. w sprawie ustanowienia pomnika przyrody Dz. Urz. z 2021 r. poz. 371
10.	Drzewo rosnące na terenie administrowanym przez Nadleśnictwo Czerniejewo w leśnictwie Linery. Drzewo znajduje się przed budynkiem nr 2 w miejscowości Głóżyna.	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur; nazwa: „Julian”	pierśnica: 129cm; obwód: 405cm; wysokość: 27m	Uchwała nr XXIV/192/20 Rady Miasta i Gminy Czerniejewo z dnia 30 grudnia 2020r. w sprawie ustanowienia pomnika przyrody Dz. Urz. z 2021 r. poz. 371
11.	Drzewo rośnie na terenie administrowanym przez Nadleśnictwo Czerniejewo w leśnictwie Linery. Drzewo rosnące przy budynku magazynowym.	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur; nazwa: „Ignacy”	pierśnica: 173cm; obwód: 543cm; wysokość: 29m	Uchwała nr XXIV/192/20 Rady Miasta i Gminy Czerniejewo z dnia 30 grudnia 2020r. w sprawie ustanowienia pomnika przyrody. Dz. Urz. z 2021 r. poz. 371
12.	Drzewo rośnie na terenie administrowanym przez Nadleśnictwo Czerniejewo w leśnictwie Linery	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur nazwa: „Paweł”	pierśnica: 158cm; obwód: 496cm; wysokość: 25m	Uchwała nr XXIV/192/20 Rady Miasta i Gminy Czerniejewo z dnia 30 grudnia 2020r. w sprawie ustanowienia pomnika przyrody Dz. Urz. z 2021 r. poz. 371
13.	Drzewo rośnie na terenie administrowanym przez Nadleśnictwo Czerniejewo w leśnictwie Linery. Drzewo rosnące w północno - zachodniej części działki 5130/1, obręb Linery - Las.	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur nazwa: „Piotr”	pierśnica: 142cm; obwód: 446cm; wysokość: 25m)	Uchwała nr XXIV/192/20 Rady Miasta i Gminy Czerniejewo z dnia 30 grudnia 2020r. w sprawie ustanowienia pomnika przyrody Dz. Urz. z 2021 r. poz. 371
10.	Drzewo rośnie na terenie administrowanym przez Nadleśnictwo Czerniejewo w leśnictwie Linery. Drzewo rosnące w północno - zachodniej części działki o nr ewid. 5130/1, obręb Czerniejewo - Las, bezpośrednio przy jej granicy	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur nazwa: „Diabeł”	pierśnica: 146cm; obwód: 459cm; wysokość: 26m	Uchwała nr XXIV/192/20 Rady Miasta i Gminy Czerniejewo z dnia 30 grudnia 2020r. w sprawie ustanowienia pomnika przyrody. Dz. Urz. z 2021 r. poz. 371
11.	Czerniejewo park pałacowy	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur	obwód: 390 cm, wysokość: 27 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
12.	Czerniejewo park pałacowy	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur	obwód: 400 cm, wysokość: 29 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
13.	Czerniejewo park pałacowy	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur	obwód: 334 cm, wysokość: 30 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
14.	Czerniejewo park pałacowy	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur	obwód: 345 cm, wysokość: 34 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
15.	Czerniejewo park pałacowy	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur	obwód: 315 cm, wysokość: 30 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
16.	Czerniejewo park pałacowy	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur	obwód: 320 cm, wysokość: 31 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
17.	Czerniejewo park pałacowy	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur	obwód: 385 cm, wysokość: 29 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)

18.	Czerniejewo park pałacowy	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur	obwód: 320 cm, wysokość: 34 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
19.	Czerniejewo park pałacowy	drzewo (gatunek: Dąb szypułkowy - Quercus robur	obwód: 330 cm, wysokość: 26 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
20.	Czerniejewo park pałacowy	Świerk pospolity	obwód: 265 cm, wysokość: 36 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
21.	Czerniejewo park pałacowy	Świerk pospolity	obwód: 265 cm, wysokość: 32 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
22.	Czerniejewo park pałacowy	Cis pospolity	obwód: 280 cm, wysokość: 27 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
23.	Czerniejewo park pałacowy	Jesion wyniosły	obwód: 280 cm, wysokość: 27 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
24.	Czerniejewo park pałacowy	Jesion wyniosły	obwód: 405 cm, wysokość: 35 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)
25.	Czerniejewo park pałacowy	Jesion wyniosły	obwód: 405 cm, wysokość: 35 m	Rozporządzenie Nr 8/00 Woj. Wlkp. z dnia 12.09.2000 r. (Dz. U. Woj. Wlkp. nr 63, poz. 837 z 2000 r.)

3.8. Niematerialne dziedzictwo kulturowe

Dziedzictwo kulturowe każdego narodu - to nie tylko zabytki materialne, materialne świadectwa jego przeszłości i cuda przyrodnicze, ale również idee niematerialne, dziedzictwo niematerialne, które tworzy naszą zbiorową pamięć. Jeśli kultura materialna podtrzymuje tożsamość narodu to z pewnością dziedzictwo duchowe, niematerialne tworzy ją, kształtuje, wzbogaca i pobudza do materialnego wyrażania.

W Polsce 16 sierpnia 2011 r. weszła w życie ratyfikowana przez Sejm Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. nakłada na Państwa-Strony obowiązek inwentaryzacji przejawów tego dziedzictwa znajdujących się na ich terytoriach zgodnie z zaleceniami i standardami Konwencji. Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego ma charakter informacyjny i stanowi realizację tego wymogu poprzez dokumentację żywego niematerialnego dziedzictwa naszego kraju.

Do głównych celów Konwencji należą:

- ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego
- zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek
- wzrost, na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane
- zapewnienie międzynarodowej współpracy.

Jako dziedzictwo niematerialne zdefiniowano: *praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób*

do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Wyszczególniono następujące dziedziny, w których najbardziej przejawia się dziedzictwo niematerialne:

- a) tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) sztuki widowiskowe;
- c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Działaniem na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego są: jego identyfikacja, badanie i dokumentacja, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmocnienie i przekazywanie w szczególności poprzez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone **Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa**, co jest realizacją zapisu Artykułu 13 Konwencji, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

Narodowy Instytut Dziedzictwa realizuje zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Do zadań tych należy w szczególności:

- a) prowadzenie działań promujących konwencję oraz szkoleń z zakresu jej realizacji,
- b) przygotowanie procedur do prowadzenia krajowego rejestru niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- c) przygotowanie procedury zgłaszania propozycji do umieszczania na Reprezentatywnej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz wniosków o umieszczenie na Liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony,
- d) gromadzenie informacji na temat tradycji kultury w Polsce,
- e) inicjowanie działań i programów mających na celu ochronę tradycji kultury,
- f) współpraca w zakresie działań związanych z ochroną, dokumentacją i popularyzowaniem tradycji kultury.

Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest zadaniem państwa prowadzonym przez Narodowy Instytut Dziedzictwa jak i oddolnym społeczeństwa poprzez grupy, które chcą chronić swoje dziedzictwo. W tym celu Narodowy Instytut Dziedzictwa przeprowadza procedurę inwentaryzacyjną. Wnioski o wpisanie na listę niematerialnego dziedzictwa mogą składać różnego rodzaju instytucje, stowarzyszenia, grupy, wspólnoty lub jednostki. Oceny formalnej oraz merytorycznej wniosków dokonuje Narodowy Instytut Dziedzictwa.

3.8.1. Lokalny obyczaj

Niematerialnym dziedzictwem kulturowym w Czerniejewie jest barwny obyczaj zwany „**Niedźwiedziem**” (**Wodzeniem niedźwiedzia**). Organizuje go lokalna społeczność raz w roku w Poniedziałek Wielkanocny. Polega on na prowadzeniu (wodzeniu) po ulicach miasta słomianego niedźwiedzia symbolizującego zło. Prowadzi go na uwięzi niedźwiedznik. W pochodzie uczestniczą także postacie konia, kominiarza, strażnika, klekoczącego bociana, baby i dziada.

Przechodzący przez miasto korowód obtańcowuję poszczególne życzenia dla mieszkańców. Zaś kominiarz smaruje sadzą tych, którzy nie złożyli podarków.

3.8.2. Historyczne nazwy miejscowe

Nazewnictwo miejscowe stanowi także część krajobrazu kulturowego. Wskazane jest aby dawne nazwy miejscowości, osad, przysiółków, rzek, strumieni i toni wodnych, bagien, lasów, dróg czy uroczysk nie odeszły w niepamięć. Należy nazwy te promować, utrwalać w nazewnictwie administracyjnym poprzez nadawanie np. nowym ulicom czy osiedlom nazw historycznych. W okolicy Czerniejewa szczególnie takie historyczne nazwy miejscowe posiadają leśnictwa i gajówki (Głożyna, Linery, Rakowo, Karw, Starzenina, Daniele, Noskowo, Goranin, Nowy Las) oraz uroczyska leśne (Zwierzyniec, Noskowo). W wyniku likwidacji gajówek, nazwy niektórych z nich w wyniku nie używania odchodzą w zapomnienie. Ginącymi nazwami miejscowymi są także nazwy niektórych dawnych folwarków jak Bielawy, Karolewo czy Nałęcz.

**4. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OPIEKI
NAD ZASOBAMI DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO
NA OBSZERZE MIASTA I GMINY CZARNIEJEWO**

4.1. Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków

4.4.1. Stan zachowania zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków

Ocena dokonana we w lipcu 2024 r. przez Sebastiana Mazurkiewicza, konsultacja z WUOZ Poznań

Lp.	Miejscowość	Adres/miejsce	Obiekt	Właściwość	Stan zachowania
1.	Bure	Bure 1 62-250 Czarniejewo	Dom w zagrodzie	prywatna	5
2.	Bure	Bure 1 62-250 Czarniejewo	Stodola w zagrodzie	prywatna	5
3.	Bure	Bure 1 62-250 Czarniejewo	Obora w zagrodzie	prywatna	5
4.	Czeluścin	Czeluścin 10 62-250 Czarniejewo	Dwór w zespole dworsko-folwarcznym	prywatna	3
5.	Czeluścin	Czeluścin 10 62-250 Czarniejewo	Park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	prywatna	2
6.	Czarniejewo	Czarniejewo 62-250 Czarniejewo	Układ urbanistyczny	prywatna, publiczna	4
7.	Czarniejewo	ul. ks. Onufrego Kopczyńskiego 62-250 Czarniejewo	Kościół Parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	kościelna	4
8.	Czarniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 5 62-250 Czarniejewo	Pałac w zespole pałacowo-folwarcznym	prywatna	4
9.	Czarniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czarniejewo	Oficyna wschodnia w zespole pałacowo-folwarcznym	prywatna	4
10.	Czarniejewo	ul. gen. Lipskiego 62-250 Czarniejewo	Oficyna zachodnia w zespole pałacowo-folwarcznym	prywatna	4
11.	Czarniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czarniejewo	Stajnia w zespole pałacowo-folwarcznym	prywatna	3
12.	Czarniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czarniejewo	Wozownia w zespole pałacowo-folwarcznym	prywatna	3
13.	Czarniejewo	ul. gen. Lipskiego 62-250 Czarniejewo	Dziedziniec przedni w zespole pałacowo-folwarcznym	prywatna	3
14.	Czarniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czarniejewo	Dziedziniec honorowy w zespole pałacowo-folwarcznym	prywatna	3
15.	Czarniejewo	ul. gen. J. Lipskiego 62-250 Czarniejewo	Brama główna w zespole pałacowo-folwarcznym	prywatna	5
16.	Czarniejewo	Czarniejewo 62-250 Czarniejewo	Bramy boczne w zespole pałacowo-folwarcznym	prywatna	2
17.	Czarniejewo	Czarniejewo 62-250 Czarniejewo	Ogrodzenie w zespole pałacowo-folwarcznym	prywatna	3
18.	Czarniejewo	ul. gen. Lipskiego 62-250 Czarniejewo	Bażantarnia w zespole pałacowo-folwarcznym	prywatna	4
19.	Czarniejewo	ul. Pałacowa 62-250 Czarniejewo	Mostek w zespole pałacowo-folwarcznym	gminna	4
20.	Czarniejewo	pl. Wiosny Ludów 17-18 62-250 Czarniejewo	Zajazd, ob. dom	prywatna	4
21.	Kosmowo	Kosmowo 62-250 Czarniejewo	Park Krajobrazowy w zespole folwarcznym	prywatna	4
22.	Pawłowo	Pawłowo 62-250 Czarniejewo	Kościół Parafialny pw. św. Marcina w zespole kościoła par.	kościelna	4
23.	Żydowo	ul. Ojca Św. Jana Pawła II 62-241 Żydowo	Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa mur.	kościelna	5
24.	Żydowo	ul. Ojca Św. Jana Pawła II 62-241 Żydowo	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła par.	kościelna	5

25.	Żydowo	ul. T. Kościuszki 41 62-241 Żydowo	Dwór w zespole dworskim	Skarb Państwa	4
26.	Żydowo	ul. T. Kościuszki 41 62-241 Żydowo	Park krajobrazowy w zespole dworskim	Skarb Państwa	4
* 0 – zniszczony, 1 – bardzo zły; 2 – zły; 3 – dostateczny; 4 – dobry; 5 – bardzo dobry					

4.1.2. Stan zachowania zabytków nieruchomości nie wpisanych do rejestru zabytków a ujętych w ewidencji zabytków

Najliczniejsze zgrupowanie zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków znajduje się w historycznym układzie urbanistycznym miasta Czerniejewo. W większości obiekty mieszkalne stanowią własność prywatną. Znajdują się w stanie bardzo dobrym (np. kamienica w Czerniejewie przy ul. Pałacowej 16, budynek plebanii w Czerniejewie czy Żydowie), a w większości w dobrym, chociaż zdarzają się obiekty są w stanie dostatecznym lub złym. W różnym stanie znajdują się obiekty zespołów folwarcznych. Niektóre obiekty są w złym stanie (np. obiekty w folwarku w Czeluścinie). Część folwarcznych obiektów została przebudowana lub zmodernizowana (szczególnie dawne domy mieszkalne służby folwarcznej: dwojaki, czworaki, sześcioraki i ośmioraki – w różnych częściach wykupione przez mieszkańców utrzymane są w różnym stanie od bardzo dobrego do złego). Wykupione w części przez mieszkańców budynki dawnych szkół znajdują się w dobrym stanie (np. dawna szkoła w Szczytnikach, Grabach), a nawet w bardzo dobrym (np. dawna szkoła w Gębarzewie). Niestety poszczególni właściciele i użytkownicy części tych obiektów dowolnie dokonują zmian (np. likwidują detale architektoniczne jak gzymsy, opaski okienne, boniowania itp.). W wyniku tych działań obiekty te tracą swój dawny charakter.

4.1.3. Stan zachowania zabytków ruchomych

Zabytki ruchome (ruchomalia) stanowią wyposażenie i wystrój kościołów parafialnych w Czerniejewie, Pawłowie i Żydowie, wyposażenie i elementy wnętrza pałacu w Czerniejewie oraz pomnik ks. Onufrego Kopczyńskiego w Czerniejewie. Zabytki te w większości znajdują się w dobrym i średnim stanie.

4.1.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stan zachowania zabytków archeologicznych

Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Obszar AZP	Stan zachowania
1.	Pakszyn	GRODZISKO STOŻKOWATE	52-33/32	4
* 0 – zniszczony, 1 – bardzo zły; 2 – zły; 3 – dostateczny; 4 – dobry; 5 – bardzo dobry				

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom ze strony intensyfikacji działalności przemysłowej, rolniczej oraz rozwoju urbanizacji. Zgodnie z art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Zasięg stanowisk archeologicznych na mapach został wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych. Zasięgi te należy traktować orientacyjnie, gdyż pozostałości osadnictwa mogą także wystąpić poza wytyczonymi ich granicami. Najlepiej zachowane stanowiska archeologiczne występują na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Największym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są nowe inwestycje budowlane i przemysłowe. Do nich zaliczyć można także przebudowy układów urbanistycznych, ruralistycznych,

czy założeń pałacowych, folwarcznych i parkowych. Zagrożeniem mogą być także nielegalne eksploracje dokonywane przez samodzielnych poszukiwaczy, niszczące stanowiska archeologiczne przede wszystkim grodziska, osady i cmentarzyska a także pozostałości po I czy II wojnie światowej.

Najliczniejsza grupa stanowisk archeologicznych składająca się na dziedzictwo, która została ujawniona głównie podczas badań AZP, ale także podczas nadzorów archeologicznych czy też przypadkowo nie wpisana do rejestru zabytków. Z powodu bardzo dużej liczby stanowisk trudno określić ich poszczególny stan zachowania.

Na podstawie art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne podlegają ochronie bez względu na stan zachowania. Przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ochrona dziedzictwa archeologicznego na terenie gminy posiada charakter obszarowy. Utworzono strefy intensywnego występowania osadnictwa pradziejowego, średniowiecznego i nowożytnego. Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowaniu zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Na terenie gminy w latach 2024-2027 planuje się liczne inwestycje związane z pracami ziemnymi mogącymi stanowić zagrożenie dla zabytków archeologicznych. Do prac tych należeć będą: rozbudowa obiektów mieszkaniowych na terenie Czarniejewa i Żydowa, inwestycje przemysłowe w Czarniejewie i Żydowie, czy przebudowy i remonty dróg publicznych.

4.1.5. Stan zachowania zabytkowych cmentarzy

Cmentarze parafii katolickich w Czarniejewie, Pawłowie i Żydowie, które są cmentarzami czynnymi znajdują się w dobrym stanie. Teren cmentarz żydowskiego w Pakszynie zachowany jest jako miejsce pamięci znajduje się w dobrym stanie. Natomiast dawne cmentarze ewangelickie w miejscowościach: Bure, Gębarzewo, Graby, Lipki i Rakowo potrzebują akcji porządkowych aby zapobiec zarastaniu nich przez dziką roślinność. Miejsce należałoby upamiętnić i oznaczyć np. poprzez tablice informacyjne. Można też - tak jak to uczyniła osoba fizyczna na cmentarzu w miejscowości Bure w 2023 r. - ustawić nowe drewniane krzyże cmentarne.

4.2. Obszary największego zagrożenia dla zabytków

a) Zagrożenia zabytków dla nieruchomości i układów przestrzennych

- Znacznym zagrożeniem dla miasta i gmin Czarniejewo dotyczącym układu i wnętrza urbanistycznego miasta jest degradacja zabytkowej substancji spowodowana wymogami współczesnej cywilizacji. Wymiana historycznej tkanki budynków w postaci oryginalnych drewnianych stolarek okiennych i drzwiowych, ceramicznego pokrycia dachowego, a także pozbawianie budynków ich pierwotnych dekoracji architektonicznych negatywnie wpływa nie tylko na same obiekty, ale także na zabytkowe wnętrza miasta. Zagrożenia te związane są nie tylko z wymianą stolarek okiennych i drzwiowych, ale także powiązane niejednokrotnie z powiększeniami otworów okiennych bądź ich zamurowaniami zniekształcając w ten

sposób zabytkowy wizerunek zabudowy. Dużym zagrożeniem dla wnętrza urbanistycznego jest wypadanie gospodarczej zabudowy zlokalizowanej na zapleczach działek kształtującej także charakterystyczny dla miasta układ. Należy pamiętać, że każde działania mające na celu zmianę wizualną obiektów oraz ukształtowania przestrzennego miejsc znajdujących się w historycznym układzie urbanistycznym miasta Czarniejewo wpisanym do rejestru zabytków należy uzgadniać z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Poznaniu.

- Przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych na tym terenie. Pozwalają skorygować, uszczegółwić i potwierdzić dane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej oraz statusie społecznym i zawodowym mieszkańców. Dlatego ważne jest wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich określonych przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

b) Zagrożenia dla zabytków archeologicznych

- Natomiast realizacja inwestycji takich jak budowa obwodnic, dróg, zbiorników retencyjnych, eksploatacja piasek i żwirowni, kopalnie kruszywa bezwzględnie wymaga prawidłowego rozpoznania terenu pod względem faktycznej ilości stanowisk archeologicznych oraz przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych na wytypowanych stanowiskach. Z uwagi na szeroko płaszczyznowy zakres prac ziemnych charakteryzujący tego typu przedsięwzięcia budowlane, w bezpowrotny sposób niszczy się substancję zabytkową i obiekty archeologiczne.
- Należy pamiętać również o pracach ziemno-budowlanych związanych z przebudową lub rozbiórką budynków wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w ewidencji zabytków. Towarzyszące im badania archeologiczne są niezwykle istotne w procesie rekonstrukcji dawnej zabudowy.
- Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.
- Istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, których rozmiarów nie potrafimy ocenić. Działalność ta szczególnie zagraża cmentarzyskom oraz grodziskom zlokalizowanym na terenie gminy. Wiele zagrożeń wynika z przyspieszonego rozwoju gospodarczego jak już wspomniano użycie ciężkiego sprzętu w rolnictwie, rozwój budownictwa i budowa dróg.

c) Zagrożenie dla zabytkowej zieleni

- Dla zabytkowej zieleni takiej jak w większości podworskie parki krajobrazowe jest brak środków finansowych na rewaloryzację i utrzymanie zieleni. Do tego dochodzi degradacja obszarów zielonych poprzez źródła zanieczyszczeń: zrzuty ścieków do wód, na łąki, powstawanie nielegalnych składowisk odpadów, czy stosowane środki ochrony roślin. Ponadto pojawia się brak wyznaczonych stref ochronnych co skutkuje lokalizowaniem tuż przy granicy zabytkowych parków lub w najbliższym sąsiedztwie ferm zwierzęcych.

d) **Zagrożenie dla cmentarzy**

- Największe zagrożenie występuje dla cmentarzy zamkniętych, nieużytkowanych. Są to na terenie gminy Czarniejewo cmentarze ewangelickie oraz cmentarz żydowski. Upływ czasu powoduje ich dalszą degradację, poprzez niszczenie pomników nagrobnych, niwelacje mogił, zarastanie terenu cmentarza dziką roślinnością tak iż przemieniają się one w tereny pocmentarne. W tym przypadku głównym problemem jest brak środków finansowych z przeznaczonych na ich porządkowanie czy rewitalizację konserwatorską oraz brak stosownych tablic informacyjnych i oznaczeń.

e) **Zagrożenia dla zabytków ruchomych**

- Największymi zagrożeniami dla zabytków ruchomych są kradzieże, wandalizm, katastrofy naturalne takie jak: pożary, wichury, powódzie, które doszczętnie potrafią zniszczyć zabytek ruchomy. Dużym zagrożeniem dla zabytku ruchomego jest również zaniedbanie obiektu poprzez brak sprawowania nad nim opieki, zaniechanie wykonania koniecznych zabezpieczeń i konserwacji. W przypadku zabytków ruchomych z zagrożeniem zaniedbania łączy się także niewłaściwe użytkowanie. Dotyczy to głównie zabytków, które w świadomy sposób są przechowywane w niesprzyjających warunkach np. rzeźby bądź obrazy przechowywane są w niewłaściwych warunkach wilgotnościowo-temperaturowych. Jest to zabójcze zarówno dla obrazów jak i rzeźb drewnianych jak i kamiennych. Niewłaściwe warunki wilgotnościowo-temperaturowe powodują m.in. rozsypywanie się rzeźby, powstawanie glonów, porostów czy mchów, a także puchnięcie materiału a później jego pęknięcia podczas przesuszania.

4.3. Szlaki turystyczne

4.3.1. Szlak Piastowski

Przez teren gminy Czarniejewo przebiegała dawniej jedna z odnóg Szlaku Piastowskiego prowadząca z Gniezna do Gieczu. Jako punkt szlaku wskazywano zespół pałacowy w Czarniejewie. Obecnie po nowym wytyczeniu szlaku związanego z pierwszymi Piastami w Wielkopolsce i na Kujawach Czarniejewo nie stanowi punktu tego szlaku. Gmina Czarniejewo nie należy do Klastra Turystycznego „Szlak Piastowski w Wielkopolsce”. Niemniej jednak grupy wycieczkowe oraz indywidualni turyści zwiedzając Szlak Piastowski odwiedzają też Czarniejewo z racji jego walorów kulturowych.

4.3.2. Czarniejewski Szlak Misiów

W nawiązaniu do czarniejewskiej tradycji wodzenie niedźwiedzia gmina przygotowała „**Czarniejewski Szlak Misiów**”. W różnych punktach Czarniejewa ustawione są drewniane rzeźby niedźwiadków (misiów), które przedstawiają poszczególne funkcje i zawody.

4.4. Uwarunkowania wynikające z dokumentów Miasta i Gminy Czarniejewo

4.4.1. Uwarunkowania wynikające ze Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Czarniejewo

Rada Miasta i Gminy Czarniejewo uchwałą nr XXIII/139/16 z dnia 29 czerwca 2016 r. przyjęła **Strategię Rozwoju Gminy Czarniejewo na lata 2016-2031**. Dokument ten wskazuje jakie są najważniejsze do rozwiązania problemy społeczne, gospodarcze, infrastrukturalne i ekologiczne. Ponadto strategia zawiera analizę, która pokazuje mocne i słabe strony gminy, a także szanse i zagrożenia jakie stoją przed gminą Czarniejewo.

Jako ciekawe obiekty gminy wskazane są obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Wśród nich do najcenniejszych zalicza się Zespół Pałacowy w Czerniejewie, zespoły dworskie w Czeluścinie i Żydowie oraz parki dworskie, a także kościoły w Czerniejewie, Pawłowie i Żydowie.

4.4.2. Uwarunkowania wynikające ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Czerniejewo

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Czerniejewo zostało uchwalone przez Radę Miejską Gminy Czerniejewo uchwałą nr XXXI/174/2001 z 20 kwietnia 2001 r. i zmienione uchwałą Rady Miasta i Gminy Czerniejewo nr XLVI/264/06 z dnia 27 czerwca 2006 r. oraz uchwałą nr XXXVIII/207/09 z dnia 28 października 2009 r. oraz zmienione uchwałą Rady Miasta i Gminy Czerniejewo nr Nr XXI/174/20 z dnia 30 września 2020 r.

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Czerniejewo w części uwarunkowania, ochronie dziedzictwa kulturowego poświęcono rozdział 4 zatytułowany uwarunkowania wynikające z ochrony dóbr kultury. W rozdziale tym zostały wymienione zabytki wpisane do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz spis zabytkowych parków i cmentarzy. W podrozdziale 4.2. został określony zakres i cel ochrony a w podrozdziale 4.3. zostały opisane najważniejsze wartości Czerniejewa, które stanowią zespół pałacowy z parkiem oraz układ urbanistyczny. Wspomniano o zabudowie miejskiej oraz o kościołach, dworach, założeniach pałacowych i zabudowie folwarcznej znajdującej się na terenie gminy Czerniejewo. Mowa jest także o wartościach kulturowo-przyrodniczych jakimi są rezerwy: Modrzew Polski w Noskowie, Bielawy, Wiązy w Nowym Lesie. W rozdziale 3.0. uwarunkowania przyrodnicze i stan środowiska w podrozdziale 3.2. ocena stanu środowiska przyrodniczego zostały opisane ww. rezerwy oraz pomniki przyrody występujące na terenie gminy Czerniejewo.

W Studium zwrócono uwagę również na dwa elementy, które powinny stać się bazą budowy dobrobytu w mieście i gminie. Są to : wartości kulturowe i wartości przyrodniczo-krajobrazowe. „Czerniejewo, opierając się na zapisach historycznych, bazując na zachowanych wartościach kulturowych, powinno kształtować i wzbogacać tożsamość miasta i okolicy. Troska o pozycję kulturalną miasta prowadzi do wzmocnienia kryteriów branych pod uwagę przez inwestorów przy wyborze miejsca inwestycji.”

W części „kierunki” zostały wymienione cele przestrzenne i kulturowe tj.:

- tworzenie warunków dla zarządzania rozwojem. Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w obszarach predestynowanych pod inwestycje, zabudowę mieszkaniową oraz pod funkcje rekreacyjne,
- podjęcie działań upiększających miasto przy zachowaniu walorów kompozycyjnych rozplanowania,
- kultywowanie form architektury małomiasteczkowej, charakterystycznej dla Czerniejewa, a równocześnie nadawanie budynkom współczesnych standardów użytkowych,
- pielęgnowanie zabytków, pamiątek historycznych, wszystkich przejawów kultury lokalnej,
- dążenia do uatrakcyjnienia poszczególnych miejscowości. Tworzenie spójnych układów urbanistycznych poszczególnych miejscowości, eksponowanie obiektów zabytkowych: kościołów, zespołów pałacowo-parkowych, wprowadzenie zieleni do kompozycji urbanistycznych,
- uzupełnianie wolnych działek ciekawymi obiektami – o właściwych gabarytach i nawiązujących do lokalnych wzorów architektury,
- wyeksponowanie głównych walorów przyrodniczych gminy Czerniejewo: ciągów ekologicznych Wrześnicy i Wrześnicy Małej oraz kompleksów leśnych,

- stworzenie warunków do rozwoju różnych form turystyki poprzez zagospodarowanie naturalnych rozlewisk i oczek wodnych,
- propagowanie historii miasta i gminy,
- zwiększenie liczby imprez kulturalnych, gospodarczych, sportowych i szerokie ich propagowanie,
- dbałość o stosowanie historycznego nazewnictwa,
- rozszerzenie prawnej ochrony obiektów o walorach historycznych i estetycznych.

W rozdziale 4 kierunki polityki przestrzennej w zakresie ochrony środowiska, w podrozdziale 4.1. obszary objęte lub wskazane do objęcia ochroną na podstawie przepisów ogólnych wskazano zabytkowe parki i zabytkowe cmentarze:

4.1.10. Zabytkowe parki

Zabytkowe parki stanowią enklawy wysokiej zieleni w krajobrazie rolniczym o dużej wartości ekologicznej, historycznej i estetycznej. Obowiązuje ich zachowanie i rewitalizacja, a także zakaz lokalizacji nowych obiektów kubaturowych oraz niszczenia elementów kompozycyjnych. Nie należy dopuszczać do lokalizacji obiektów zagrażających czystości wód, powietrza, stanu sanitarnego zieleni oraz naruszających walory widokowe i kompozycję całości układu zabytkowego.

4.1.11. Zabytkowe cmentarze

Cmentarze chronione są głównie z uwagi na wartości kulturowe. Z punktu widzenia ochrony przyrody stanowią enklawy zieleni, podobnie jak parki. Obowiązuje taki sam zakres ochrony jak w zabytkowych parkach.

W rozdziale 5 kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów wymieniono tereny objęte ochroną konserwatorską oraz zasady ich ochrony. W mieście można wyróżnić 3 odrębne obszary, na których winny obowiązywać różne zasady postępowania:

- OBSZAR „A” – obszar zabytkowego układu urbanistycznego, zainwestowany, podlegający procesowi wymiany pojedynczych obiektów,
- OBSZAR „B” – obszar w bezpośrednim sąsiedztwie układu zabytkowego, dotychczas niezainwestowany lub zainwestowany w niewielkim stopniu, przewidziany pod przyszłą zabudowę,
- OBSZAR „C” – obszar położony z dala od zabytkowego układu urbanistycznego przewidziany pod przyszłą zabudowę.

W obrębie zabytkowego układu urbanistycznego miasta Czerniejewa należy:

- Respektować zalecenia konserwatorskie odnoszące się do ochrony obiektów zabytkowych oraz prowadzenia działalności w obrębie stref ochrony archeologicznej, zgodnie z zapisami pkt. 3. KIERUNKI W ZAKRESIE OCHRONY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO.
- Chronić układ urbanistyczny poprzez zachowanie linii zabudowy budynków istniejących oraz stosowanie zasady podziału przestrzeni na przestrzenie publiczne i przestrzenie prywatne. Przestrzenie publiczne stanowią wnętrza ulic i placów, zaś przestrzenie prywatne
- podwórka na zapleczu budynków mieszkalnych lub wnętrza kwartałów. Cechą charakterystyczną zabytkowego układu urbanistycznego Czerniejewa jest występowanie wyraźnie zaznaczonych pierzei ulicznych. Przeważnie na zapleczach pierzei lokalizowana jest zabudowa gospodarcza, a dalej rozpościerają się przestrzenie otwarte – sady, ogrody, pola. Ochrona osi widokowych dotyczy przede wszystkim głównej osi kompozycyjnej Czerniejewa, osi pałac – kościół. Wzdłuż całego przebiegu ulicy – alei od kościoła do bramy pałacu nie należy wprowadzać elementów przestrzennych – obiektów mieszkaniowych, usługowych, stałych kiosków czy reklam, które wchodziłyby do wnętrza ulicy (przed linie zabudowy).
- Przy opracowaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego pojedynczych działek lub zespołów

działek położonych w rejonie zabytkowego układu urbanistycznego przestrzegać zasady, by usytuowanie budynków na działce nawiązywało do charakterystycznych cech historycznego usytuowania.

- Oto najważniejsze cechy budynków istniejących:
- Rzuty prostokątne o długości co najmniej 12 m a najpowszechniej 15–18 m.
- Sposób kształtowania elewacji: osiowość elewacji, podkreślona zlokalizowaniem wejścia na osi symetrii oraz szczytem dachu. Budynki parterowe posiadają podmurówkę oraz ściankę kolankową poddasza podwyższającą parter z okienkami zlokalizowanymi w osiach okien parteru. Pomiędzy parterem, a poddaszem występuje niekiedy gzyms. Okna dachowe zdarzają się lecz nie są powszechnie stosowane. Detale skromne: poziome gzymsy, boniowanie, opaski wokół okien i drzwi (zdarzają się budynki o znacznie bardziej urozmaiconych detalach).
- Dachu – w przypadku zabudowy parterowej strome o nachyleniu 40°–45° kryte dachówką, w przypadku zabudowy piętrowej strome o nachyleniu 25°–40° kryte dachówką.
- Budynki gospodarcze, garaże i związane z nimi detale. W przypadku lokalizowania garaży zachowujących linie zabudowy budynków mieszkalnych zastosowano ozdobne szczyty. Pomiędzy budynkami mieszkalnymi a garażami a także w odstępach między budynkami mieszkalnymi często występują pełne bramy, niekiedy ozdobne. Z wymienionych powyżej cech należy przestrzegać bezwzględnie zasady stosowania stromych dachów oraz nieprzekraczania wysokości powyżej 2 kondygnacji. Pozostałe cechy zaleca się stosować jak najpowszechniej, szczególnie w miejscach najbardziej eksponowanych. Poniżej zostały wymienione charakterystyczne elementy historycznego usytuowania istniejącej zabudowy na tym obszarze. Elementy te powinny być wykorzystywane przy sytuowaniu nowej zabudowy jak najszerzej, jednak należy każdorazowo wybierać elementy właściwe do indywidualnej sytuacji:
- Usytuowanie budynku mieszkalnego bezpośrednio przy granicy działki lub w odległości mniejszej niż 4 m. Dzięki temu w przypadku wąskich działek budynki tworzą ciągłe pierzeje.
- Wjazdy na zaplecze działki poprzez bramy w parterze budynku mieszkalnego lub obok budynku. Szerokość wjazdu ok. 3 m.
- Garaże – na szerszych działkach (o szer. powyżej 21 m) zdarzają się usytuowania garaży z zachowaniem linii zabudowy budynków mieszkalnych, wolnostojące, oddzielone od budynku mieszkalnego odstępem o szer. ok. 3 m. Garaże te sytuowane są bezpośrednio przy granicy działki.
- Kalenice budynków mieszkalnych równoległe do osi ulic, kalenice garaży prostopadłe. Zdarzają się odstępstwa od tej zasady np. wzdłuż południowej pierzei Placu Wiosny Ludów – grupa budynków z kalenicami prostopadłymi do pierzei,
- Wobec nowych budynków mieszkalnych wymagać, by ich gabaryty i zasada komponowania elewacji nawiązywały do charakterystycznych cech budynków istniejących

Obszar miasta Czerniejewa położony w bezpośrednim sąsiedztwie układu zabytkowego. W rejonie tym należy uwzględnić strefy archeologiczne podobnie jak w obrębie zabytkowego śródmieścia. Formy budynków mieszkalnych, sposób ich usytuowania, gabaryty oraz zasada komponowania elewacji powinna być zbliżona do obszaru zabytkowego śródmieścia.

Obszar położony z dala od zabytkowego układu urbanistycznego, rejon pomiędzy ul. Armii Poznań a ul. Kraszewskiego. W tym rejonie nie narzuca się szczególnych ograniczeń dotyczących form budynków. W przypadku występowania strefy ochrony archeologicznej należy postępować tak jak to określono do zabytkowego układu archeologicznego.

Na obszarach położonych poza miastem projektowaną zabudowę należy nawiązywać do już istniejącej. W każdej miejscowości należy chronić lokalne układy urbanistyczne tworzące własną specyfikę.

4.4.3. Uwarunkowania wynikające z Programu Ochrony Środowiska dla Miasta i Gminy Czarniejewo

Najciekawsze zabytki kulturowe gminy Czarniejewo zespół pałacowy w Czarniejewie, kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Czarniejewie oraz kościół w Żydowie pw. św. Stanisława BM wspomniane zostały w rozdziale 3.10 przy opisie walorów turystycznych gminy w „**Programie Ochrony Środowiska dla Miasta i Gminy Czarniejewo**” i jego aktualizacji. Pierwszy program ochrony środowiska wprowadzono uchwałą nr XXVII/161/05 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 8 marca 2005 r. **Aktualizację Programu Ochrony Środowiska dla Miasta i Gminy Czarniejewo na lata 2011-2014 r. z perspektywą na lata 2015- 2018** przyjęto uchwałą Rady Miasta i Gminy Czarniejewo nr XIII/90/11 z dnia 21 grudnia 2011 r. Kolejny program Rada Miasta i Gminy Czarniejewo podjęła uchwałą Nr XLVIII/310/2018 z 29 sierpnia 2018 r. w sprawie uchwalenia „**Programu Ochrony Środowiska dla Miasta i Gminy Czarniejewo na lata 2017 – 2020 z perspektywą do roku 2023**”.

W programie podjęto kwestie racjonalnego użytkowania zasobów przyrody i surowców, energii oraz poprawy jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego gminy. Ponadto w rozdziale 3.9. zatytułowanym *Formy ochrony przyrody* wymienione zostały pomniki przyrody objęte ochroną konserwatorską oraz obszar Natura 2000, a także wymieniono trzy rezerваты przyrody takie jak: rezerwat „Modrzew Polski w Noskowie”, rezerwat „Wiązy w Nowym Lesie” oraz rezerwat „Bielawy”.

4.4.4. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obowiązujących na terenie Miasta i Gminy Czarniejewo

Na terenie Miasta i Gminy Czarniejewo obowiązuje 54 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla różnych obszarów. Poniżej wymieniono te miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których ujęte zostały zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego.

Uchwała nr XXXV/213/05 Rady Miasta Czarniejewa z dnia 27 października 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części pasa drogowego ul. Armii Poznań (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 5, poz. 65 z dnia 09.01.2006 r.).

§ 8. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Z uwagi na położenie obszaru opracowania w strefie występowania stanowisk archeologicznych inwestorzy są zobowiązani do zlecenia nadzoru archeologiczno- konserwatorskiego nad całością prac ziemnych;
2. W razie przypadkowego odkrycia obiektów archeologicznych przez ekipę budowlaną należy zabezpieczyć znalezisko i zgłosić ten fakt do Wydziału Archeologicznego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Uchwała nr VIII/42/2007 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 16 maja 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działki o numerze ewidencyjnym 51 we wsi Żydowo – gmina Czarniejewo (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 94, poz. 2376 z dnia 26.05.2007 r.).

§ 7. W razie natrafienia w trakcie prac ziemnych na obiekty archeologiczne, należy przerwać prace zabezpieczyć teren i niezwłocznie powiadomić odpowiedni organ służby ochrony zabytków, a następnie przystąpić do archeologicznych badań ratunkowych.

Uchwała nr VIII/43/2007 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 16 maja 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Żydowie m. Czarniejewo obejmującego działki nr ewid. 115/3 i 409 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 126, poz. 2878 z dnia 31.08.2007 r.).

§ 8. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

I. Na terenie zieleni parkowej, oznaczonym na rysunku planu symbolem ZP załącznik nr 1 oraz na terenie zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, oznaczonym na rysunku planu symbolem MN - załącznik nr 2 z uwagi na położenie obszarów opracowania w strefie występowania stanowisk archeologicznych inwestorzy są zobowiązani do zlecenia stałego nadzoru archeologiczno-konserwatorskiego nad pracami ziemnymi. Sposób realizacji wyżej wymienionego warunku ustalić z Wydziałem Archeologicznym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Uchwała nr IX/48/2007 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 27 czerwca 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Rakowie m. Czarniejewo obejmującego działki nr ewid. 144 i 22/3 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 140, poz. 3128 z dnia 28.09.2007 r.).

§ 8. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

I. Na terenach zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, oznaczonych na rysunku planu symbolem 1MN i 2MN – załącznik nr 1 oraz terenie zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, oznaczonych na rysunku planu symbolem MN – załącznik nr 2 z uwagi na położenie obszarów opracowania w strefie występowania stanowisk archeologicznych inwestorzy są zobowiązani do zlecenia stałego nadzoru archeologiczno-konserwatorskiego nad pracami ziemnymi. Sposób realizacji wyżej wymienionego warunku ustalić z Wydziałem Archeologicznym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Uchwała nr XX/111/08 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 9 kwietnia 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Czarniejewie obejmującego działki nr ewid. 653 i 73/1, 73/2 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 103, poz. 1920 z dnia 26.06.2008 r.).

§ 8. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

- 1) Na terenie zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej z usługami, oznaczonym na rysunku planu symbolem MNu – załącznik nr 1 oraz na terenie zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej oznaczonym na rysunku planu symbolem MN załącznik nr 2 z uwagi na położenie w strefie występowania stanowisk archeologicznych inwestorzy są zobowiązani do zlecenia stałego nadzoru archeologiczno-konserwatorskiego nad pracami ziemnymi. Sposób realizacji wyżej wymienionego warunku ustalić z Wydziałem Archeologicznym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu;
- 2) Na terenie zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, oznaczonym na rysunku planu symbolem MN - ZAŁĄCZNIK Nr 2 położonym w obrębie zabytkowego układu urbanistycznego należy przestrzegać obowiązujące linie zabudowy i parametry zabudowy określone w § 10. Zaadaptowania wymagaj drzewa istniejące na działce nr ewid. 7311, stanowiące fragment alei (ul. Pałacowa), tworzącej zabytkową oś łączącą kościół z pałacem.

Uchwała nr XX/112/08 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 9 kwietnia 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w rejonie ulicy Polnej w Czarniejewie obejmującego działki nr ewid. 213,224,225,226,227,228 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 100, poz. 1875 z dnia 23.06.2008 r.).

§ 8. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

Na terenie objętym planem z uwagi na położenie w strefie występowania stanowisk archeologicznych inwestorzy są zobowiązani do zlecenia stałego nadzoru archeologiczno- konserwatorskiego nad pracami ziemnymi. Sposób realizacji wyżej wymienionego warunku należy ustalić z Wydziałem Archeologicznym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Uchwała nr XX/113/08 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 9 kwietnia 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej z usługami w Żydowie działka nr ewid. 483 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 103, poz. 1921 z dnia 26.06.2008 r.).

§ 8. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

Na terenie objętym planem z uwagi na położenie w strefie występowania stanowisk archeologicznych inwestorzy są zobowiązani do zlecenia stałego nadzoru archeologiczno-konserwatorskiego nad pracami ziemnymi. Sposób realizacji wyżej wymienionego warunku należy ustalić z Wydziałem Archeologicznym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Uchwała nr XXIII/131/08 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 9 lipca 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy jednorodzinnej i zabudowy techniczno-produkcyjnej z funkcją mieszkaniową w Żydowie działka nr ewid. 404/15 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 151, poz. 2659 z dnia 10.09.2008 r.).

§ 8. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

- 1) na terenie objętym planem z uwagi na położenie w strefie występowania stanowisk archeologicznych inwestorzy są zobowiązani do zlecenia stałego nadzoru archeologiczno- konserwatorskiego nad pracami ziemnymi. Sposób realizacji wyżej wymienionego warunku ustalić z Wydziałem Archeologicznym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu;
- 2) nie określa się innych zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej z uwagi na nie występowanie wymienionych zagadnień na obszarze objętym planem.

Uchwała nr XXXVIII/208/09 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 28 października 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w Grabach obejmującego działkę nr ewidencyjny 161 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 6, poz. 176 z dnia 13.01.2010 r.).

§ 10. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) teren planu położony jest w strefie występowania licznych pradziejowych i średniowiecznych zewidencjonowanych stanowisk będących pod ochroną konserwatorską;
- 2) na terenie planu dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowywaniem przedmiotowego terenu a wymagających prac ziemnych;
- 3) pozwolenie na prowadzenie badań archeologicznych inwestor winien uzyskać przed pozwoleniem na budowę.

Uchwała nr XXXVIII/209/09 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 28 października 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w Pawłowie dla obszaru części działki nr ewid. 15/1 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 7, poz. 210 z dnia 14.01.2010 r.).

§10. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) teren planu położony jest w strefie występowania licznych pradziejowych i średniowiecznych zewidencjonowanych

stanowisk będących pod ochroną konserwatorską;

- 2) na terenie planu dla ochrony archeologicznej dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowywaniem przedmiotowego terenu a wymagających prac ziemnych;
- 3) pozwolenie na badanie archeologiczne inwestor winien uzyskać przed pozwoleniem na budowę.

Uchwała nr XXXVIII/210/09 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 28 października 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej z usługami w Pawłowie dla obszaru części działki nr ewid. 53 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 11, poz. 350 z dnia 19.01.2010 r.).

§ 10. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) teren planu położony jest w strefie występowania licznych pradziejowych i średniowiecznych zewidencjonowanych stanowisk będących pod ochroną konserwatorską część terenów 02 MN, 06 MN, 07 KDW i 10 KDX położone są w obszarze eksploracji archeologicznej;
- 2) na terenie planu dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowywaniem przedmiotowego terenu a wymagających prac ziemnych;
- 3) pozwolenie na prowadzenie badania archeologiczne inwestor winien uzyskać przed pozwoleniem na budowę.

Uchwała nr XXXVIII/211/09 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 28 października 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej z usługami w Pawłowie działka nr ewid. 68/1 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 9, poz. 272 z dnia 15.01.2010 r.).

§ 10. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) teren planu położony jest w strefie występowania licznych pradziejowych i średniowiecznych zewidencjonowanych stanowisk będących pod ochroną konserwatorską;
- 2) na terenie planu dla ochrony archeologicznej dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowywaniem przedmiotowego terenu a wymagających prac ziemnych;
- 3) pozwolenie na badanie archeologiczne inwestor winien uzyskać przed pozwoleniem na budowę.

Uchwała nr XXXVIII/214/09 Rady Miasta i Gminy Czarniejewo z dnia 28 października 2009 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w Rakowie obejmującego działkę nr ewidencyjny 22/3 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 11, poz. 351 z dnia 19.01.2010 r.).

§ 10. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) teren zmiany planu położony jest w strefie występowania licznych pradziejowych i średniowiecznych zewidencjonowanych stanowisk będących pod ochroną konserwatorską;
- 2) na terenie zmiany planu dla ochrony archeologicznej dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowywaniem przedmiotowego terenu a wymagających prac ziemnych;
- 3) pozwolenie na badanie archeologiczne inwestor winien uzyskać przed pozwoleniem na budowę;
- 4) na terenie zmiany planu znajduje się znak geodezyjny.

Uchwała nr XLIII/282/14 Rady Miasta i Gminy Czerniejewo z dnia 7 maja 2014 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w obrębie wsi Rakowo – działki o numerach ewidencyjnych 96/29, 96/30, 96/31, 96/33, 96/34, 96/35, 96/36, 96.37 i 96/38 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. poz. 3627 z dnia 14.06.2014 r.).

§ 6. „dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowywaniem przedmiotowego terenu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, celem określenia zakresu ewentualnych badań archeologicznych.

Uchwała nr IX/58/15 Rady Miasta i Gminy Czerniejewo z dnia 27 maja 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w obrębie wsi Rakowo, stanowiącego działki ewidencyjne nr 46/27, 46/29, 46/30 i 46/31 oraz części działek ewidencyjnych nr 46/24 i 46/28 (Dz. Urz. Woj. Wlkp. poz. 3620 z dnia 05.06.2015 r.).

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

- 1) nakaz uwzględnienia wszelkich ograniczeń w obrębie zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego (obszar AZP 52-32/16);
- 2) nakaz prowadzenia badań archeologicznych podczas prac ziemnych związanych z zabudowaniem bądź zagospodarowaniem terenu.

Uchwała nr LXVII/537/24 Rady Miasta i Gminy Czerniejewo z dnia z dnia 24 kwietnia 2024 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zlokalizowanego w Żydowie po wschodniej stronie drogi krajowej nr 15.

§ 6. W zakresie terenów wymagających określenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków,

w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

- 1) na rysunku planu przedstawiono graficznie obiekty objęte ochroną konserwatorską, tj:
 - a) strefę ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego Żydowo stan. nr 8, obszar AZP 51-34/71,
 - b) obiekt ujęty w gminnej ewidencji zabytków – budynek plebani;
- 2) nakaz uwzględnienia wszelkich ograniczeń wynikających z wpisu do gminnej ewidencji zabytków obiektu oznaczonego na rysunku planu;
- 3) na terenie wyznaczonej strefy dopuszcza się działalność inwestycyjną i określa się wymóg prowadzenia badań archeologicznych w trakcie prac ziemnych na terenie objętym strefą ochrony konserwatorskiej.

4.4.5. Uwarunkowania wynikające z Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Czerniejewo.

W 2016 r. Burmistrz Miasta i Gminy Czerniejewo przygotował „**Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Czerniejewo**”.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Realizowanie i prowadzenie przedsięwzięć ochrony zabytków polega na:

1. Zapobieganiu i prowadzeniu prac przygotowawczych - w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
2. Podwyższeniu gotowości wprowadzonej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia poprzez właściwe organy kierowania kryzysowego,
3. Reagowaniu w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,

4. Zabezpieczeniu i dokumentowaniu po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.
5. Ochronie zabytków ruchomych.

„Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Czerniejewo” został uzgodniony ze Starostą Gnieźnieńskim oraz Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków (07.12.2016).

4.4.6. Uwarunkowania wynikające z zasad udzielania gminnych dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków gminy Czerniejewo.

Rada Miasta i Gminy Czerniejewo uchwałą nr XXXIX/320/22 z 30 marca 2022 r. określiła zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków gminy Czerniejewo.

**5. CZĘŚĆ PROGRAMOWA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI:
PRIORYTETY, DZIAŁANIA I SPOSOBY ICH REALIZACJI**

5.1. Cel strategiczny gminnego programu opieki nad zabytkami:

Opieka, ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego gminy, zwłaszcza będącego własnością samorządu.

5.2. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami:

Priorytet I.: Opieka, ochrona i rewaloryzacja zabytków gminy Czarniejewo,

Priorytet II.: Podnoszenie świadomości lokalnej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami gminy Czarniejewo,

Priorytet III.: Eksponowanie i popularyzacja walorów dziedzictwa kulturowego gminy Czarniejewo.

5.3. Działania służące realizacji priorytetów:

Priorytet I.: Opieka, ochrona i rewaloryzacja zabytków Miasta i Gminy Czarniejewo

<i>l.p.</i>	<i>działanie</i>	<i>sposób realizacji</i>	<i>podmiot odpowiedzialny</i>
1.1.	Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków nieruchomości.	Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków w połączeniu z weryfikacją zbioru w oparciu o stan faktyczny zachowanej substancji zabytkowej w gminie. Prace inwentaryzacyjne polegają na sporządzeniu kart adresowych, w których umieszczone będą podstawowe dane określające obiekt zabytkowy oraz dokumentację fotograficzną. Dokonanie aktualizacji ewidencji.	Referat Planowania Przemysłowego, Infrastruktury i Gospodarki Nieruchomościami UMiG Czarniejewo
1.2.	Wprowadzenie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych.	Założenie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych polegające na wprowadzeniu informacji o znaleziskach pradziejowych w formie kart zespołów stanowisk archeologicznych zgodnie z zaleceniem WWKZ. Aktualnie zostały zlecone prace na wykonanie Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych Miasta i Gminy Czarniejewo	Referat Planowania Przemysłowego, Infrastruktury i Gospodarki Nieruchomościami UMiG Czarniejewo
1.3.	Poddanie analizie, które obiekty należałyby wpisać do rejestru zabytków.	Współpraca z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w sprawie wpisania do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego obiektów budownictwa i architektury oraz zabytków archeologicznych nieujętych jeszcze w rejestrze, a reprezentujących duże walory historyczne, naukowe lub artystyczne i stanowiących ważne miejsce w krajobrazie kulturowym gminy.	Referat Planowania Przemysłowego, Infrastruktury i Gospodarki Nieruchomościami UMiG Czarniejewo
1.4.	Uwzględnianie zabytków nieruchomości oraz zabytków archeologicznych w dokumentach planistycznych oraz mających charakter prawa miejscowego sporządzanych przez gminę.	Uwzględnianie zasad ochrony konserwatorskiej zawartych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego oraz innych materiałach planistycznych oraz prowadzenie wyprzedzających badań archeologicznych na stanowiskach archeologicznych podczas inwestycji prowadzonych przez gminę Czarniejewo.	Referat Planowania Przemysłowego, Infrastruktury i Gospodarki Nieruchomościami UMiG Czarniejewo
1.5.	Prowadzenie nadzorów archeologicznych na stanowiskach archeologicznych podczas inwestycji	Prowadzenie nadzorów archeologicznych na stanowiskach archeologicznych podczas inwestycji prowadzonych przez gminę Czarniejewo.	Referat Planowania Przemysłowego, Infrastruktury i Gospodarki Nieruchomościami UMiG Czarniejewo.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027

	prowadzonych przez gminę Czerniejewo.		
1.6.	Interwencja właściwych organów przy rażących naruszeniach prawa budowlanego związanego z zabytkami.	Zgłaszanie właściwym organom naruszeń dotyczących rozbiórki, rozbudowy i przebudowy zmieniającej bryłę obiektów zabytkowych lub ich charakterystycznych elementów.	Referat Planowania Przestrzennego, Infrastruktury i Gospodarki Nieruchomościami UMiG Czerniejewo
1.7.	Udzielanie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków gminy Czerniejewo.	Udzielanie dotacji na podstawie uchwały nr XXXIX/320/22 Rady Miasta i Gminy Czerniejewo z 30 marca 2022 r. ws. zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków gminy Czerniejewo.	Rada Miasta i Gminy Czerniejewo. Skarbnik Miasta i Gminy UMiG Czerniejewo
1.8.	Porządkowanie zabytkowych cmentarzy.	Podjęcie działań umożliwiających uporządkowanie terenów dawnych cmentarzy ewangelickich we współpracy gminami wyznaniowymi, instytucjami oraz wolontariuszami. Wykonanie tablic informacyjnych o cmentarzach lub ustawienie krzyży cmentarnych.	Referat Rolnictwa, Ochrony Środowiska, Gospodarki Odpadami i Gospodarki Komunalnej UMiG Czerniejewo
1.9.	Coroczna aktualizacja gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Przeprowadzanie corocznie aktualizacji gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych z danymi ze stanem faktycznym na ostatni dzień roku poprzedniego, wykonywana do końca marca danego roku.	Referat Spraw Obywatelskich i Promocji Gminy UMiG Czerniejewo
1.10.	Podjęcie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.	Realizacja zadania wynikającego bezpośrednio z art. 87 u. 2. p. 7. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami poprzez tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami w celu realizacji priorytetów gminnego programu opieki nad zabytkami.	Referat Planowania Przestrzennego, Infrastruktury i Gospodarki Nieruchomościami UMiG Czerniejewo

Priorytet II.: Podnoszenie świadomości lokalnej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami gminy Czerniejewo

<i>l.p.</i>	<i>działanie</i>	<i>sposób realizacji</i>	<i>podmiot odpowiedzialny</i>
2.1.	Rozpowszechnienie informacji na temat obiektów wpisanych do rejestru zabytków i znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z terenu Miasta i Gminy Czerniejewo.	Rozpowszechnienie informacji na temat obiektów wpisanych do rejestru zabytków i znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z terenu Miasta i Gminy Czerniejewo poprzez media: gminne strony internetowe, biuletyn samorządowy, radio i telewizję, druki promocyjne itp.	Referat Organizacyjny i Edukacji Referat Spraw Obywatelskich i Promocji Gminy UMiG Czerniejewo
2.2.	Udostępnienie „Programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027” na stronie internetowej UMiG Czerniejewo.	Udostępnienie „Programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Czerniejewo na lata 2024-2027” na stronie internetowej UMiG Czerniejewo.	Referat Spraw Obywatelskich i Promocji Gminy UMiG Czerniejewo
2.3.	Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na prace przy obiektach zabytkowych.	Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na prace przy obiektach zabytkowych poprzez gminną stronę internetową i biuletyn samorządowy	Referat Organizacyjny i Edukacji Referat Spraw Obywatelskich i Promocji Gminy UMiG Czerniejewo

2.4.	Włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach gminnych.	Przeprowadzanie w szkołach gminnych zajęć edukacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy. Tematykę zajęć wybierają w ramach swoich działań nauczyciele.	Referat Organizacyjny i Edukacji Referat Spraw Obywatelskich i Promocji Gminy Szkoły gminne w Czerniejewie i Żydowie.
------	--	---	---

Priorytet III.: Ekspozowanie i popularyzowanie walorów dziedzictwa kulturowego gminy Czerniejewo

<i>I.p.</i>	<i>działanie</i>	<i>sposób realizacji</i>	<i>podmiot odpowiedzialny</i>
3.1.	Przygotowywanie publikacji dotyczących zabytków oraz dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Czerniejewo.	Przygotowywanie publikacji dotyczących zabytków oraz dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Czerniejewo.	Referat Organizacyjny i Edukacji Referat Spraw Obywatelskich i Promocji Gminy UMiG Czerniejewo
3.2.	Współpraca z innymi podmiotami.	Współpraca z innymi podmiotami mogącymi wspomóc promocję zabytków i dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Czerniejewo (np. z Stowarzyszeniem Oświatowym „Onuphrius”, Czerniejewskim Stowarzyszeniem Kulturalnym „Pokolenia” i innymi).	UMiG Czerniejewo
3.4.	Gromadzenie archiwalnych fotografii zabytków z terenu Miasta i Gminy Czerniejewo.	Gromadzenie fotografii historycznych obiektów z terenu gminy, w tym w szczególności tych, które z uwagi na brak lub utratę wartości zabytkowych przedstawionych na nich obiektów nie zostaną włączone lub zostaną wyłączone z ewidencji.	Referat Organizacyjny i Edukacji Referat Spraw Obywatelskich i Promocji Gminy UMiG Czerniejewo

6. CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Cele gminnego programu opieki nad zabytkami wskazuje art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz inne określone przez gminę:

- ~~[uchylony] włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,~~
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

7. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI ORAZ MONITORING GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

7.1. Instrumentarium realizacji

Podmiotem formującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminny. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanego zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miasta i Gminy Czarniejewo
(miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miasta i Gminy Czarniejewo
- inne środki publiczne (dotacje, subwencje, dofinansowania) m.in.:
 - w ramach programu „Dziedzictwo Kulturowe” z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
 - w ramach dotacji przyznawanych przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków na podstawie wniosków złożonych przez właścicieli, posiadaczy lub użytkowników zabytków.
 - w ramach pomocy finansowej udzielanej jako dotacje przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Są to dotacje celowe z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych.
- środki ze źródeł prywatnych - środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z innymi podmiotami (inne samorządy, instytucje, organizacje pozarządowe, związki wyznaniowe).

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich przez gminę, jako właściciela niektórych obiektów zabytkowych; brak natomiast narzędzi do pozyskiwania informacji o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich dotyczących pozostałych obiektów zabytkowych stanowiących własność innych podmiotów – w tym zakresie informacje będą gromadzone przez gminę na podstawie możliwych do

pozyskania danych.

- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

8. MONITORING DZIAŁANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt (burmistrz, prezydent miasta) zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. W związku z powyższym Burmistrz Miasta i Gminy Czerniejewo zobowiązany jest do sporządzania i przedstawiania Radzie Miasta i Gminy Czerniejewo co dwa lata sprawozdania z realizacji programu. Proces osiągania celów programu opieki nad zabytkami będzie monitorowany przez zespół koordynujący. Monitoring prowadzony będzie poprzez analizę stopnia ich realizacji. Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo po upływie 2 lat funkcjonowania i zakończona sprawozdaniem przedkładanym Radzie Miasta i Gminy Czerniejewo. W miarę rozwoju systemu monitorowania przewiduje się weryfikację sposobu tejże oceny. Zakres monitoringu będzie obejmował:

- bieżącą weryfikację gminnej ewidencji zabytków;
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków;
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów, w zakresie działań zmierzających do poprawy obiektów zabytkowych.

9. NIEKTÓRE ZEWNĘTRZNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym. Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy **zabytkach wpisanych do rejestru zabytków** mogą ubiegać się o ich dofinansowanie z następujących środków:

9.1. Dotacje

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. „W sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków”, (t. j., Dz. U. z 2014 r. poz. 399). Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu. Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- a) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- b) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- c) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- d) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- e) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- f) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- g) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- h) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- i) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- j) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- k) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- l) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- m) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- n) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych

- nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- o) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
 - p) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
 - q) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej. Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań.
 - r) Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:
 - s) zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
 - t) wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
 - u) stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący miasta, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Program realizowany jest poprzez promesy inwestycyjne udzielane przez Bank Gospodarstwa Krajowego. Z pomocy mogą skorzystać jednostki samorządu terytorialnego. Bezzwrotne rządowe wsparcie mogą przeznaczyć na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych dotyczących zabytków wpisanych do rejestru. Dzięki temu nasze zabytki będą mogły być uchronione przed degradacją i niszczeniem. Dofinansowanie z programu może wynieść maksymalnie 98 proc. wartości inwestycji, a minimalny wkład samorządów to jedynie 2 proc. Wnioskodawcy mogą starać się o wsparcie w jednej z trzech kategorii: do 150 tys. zł; do 500 tys. zł oraz do 3,5 mln zł.

• Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Zasady udzielania dotacji: - dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. - dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

- **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

- **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

- **Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny**

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Program „Dziedzictwo Kulturowe”

Program ten stanowi kontynuację finansowania w ubiegłych latach. Celem programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

- **Ochrona zabytków**

Celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku. Priorytet skupia się na celach: - ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego, - konserwacja i rewaloryzacja zabytków, - udostępnianie zabytków na cele publiczne.

- **Wspieranie działań muzealnych**

Celem priorytetu jest wspieranie działalności z zakresu opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów,

starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego; a także doposażenia pracowni konserwatorskich.

• Ochrona zabytków archeologicznych

Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. W ramach priorytetu minister realizuje również dotacje na prowadzenie badań archeologicznych wraz z wykonaniem ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego. Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzającej realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań.

• Kultura ludowa i tradycyjna

Celem priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej, między innymi promowanie działań artystycznych będących twórczym upowszechnieniem elementów sztuki regionalnej. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, służące przekazywaniu umiejętności i tradycji, szczególnie w formie „warsztatów tradycyjnych rzemiosł” i „szkół ginących zawodów”, a także działania na rzecz ochrony unikalnych elementów kultury tradycyjnej, szczególnie w zakresie architektury regionalnej.

• Groby i cmentarze wojenne w kraju

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

• Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia w kraju

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

• Badanie polskich strat wojennych

Strategicznym celem programu jest wsparcie działalności instytucji w kwestii badań proveniencyjnych odnośnie strat wojennych poniesionych w zakresie zbiorów artystycznych.

Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”

Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich.

Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, etc. Promesa MKiDN może

pokryć maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

Narodowy Instytut Dziedzictwa – konkursy

„Wspólnie dla Dziedzictwa”

Program Wspólnie dla Dziedzictwa służy dofinansowaniu projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe, których celem jest identyfikacja, dokumentacja i/lub upowszechnianie dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także sprzyjanie społecznemu zaangażowaniu w ochronę i opiekę nad dziedzictwem, w tym nad zabytkami. Pożądanym efektem Programu jest wzmocnienie kapitału społecznego, stanowiącego jeden z czynników rozwoju nowoczesnych społeczeństw obywatelskich, poprzez animowanie wspólnych działań lokalnych interesariuszy na rzecz rozpoznania i zachowania dobra wspólnego, jakim jest dziedzictwo kulturowe i związane z nim wartości.

Program adresowany jest do organizacji pozarządowych. W ramach Programu wnioskodawcy mogą ubiegać się o dofinansowanie zadań adresowanych przede wszystkim do społeczności lokalnych, realizujących strategiczne cele Programu poprzez niżej wymienione działania:

1. prace porządkowe przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub włączonych do gminnej lub wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz w ich otoczeniu;
2. działania przy identyfikowaniu, inwentaryzowaniu i dokumentowaniu materialnego dziedzictwa kulturowego, prowadzące do jego rozpoznania, utrwalenia oraz zachowania dziedzictwa kulturowego i jego wartości;
3. działania zmierzające do zachowania i wzmocnienia tradycji rękodzielniczych, upowszechniania umiejętności związanych z rzemiosłem lub tradycyjnymi technikami budowlanymi, służących zachowaniu zabytków i ich wartości;
4. działania edukacyjne oraz popularyzujące lokalne dziedzictwo kulturowe (materialne) i wiedzę na jego temat lub na temat jego wartości, prowadzące do zwiększenia świadomości społecznej wartości dziedzictwa oraz wzmocnienia społecznej woli zachowania dziedzictwa i korzystania z jego wartości;
5. działania edukacyjne mające na celu zwiększenie poziomu wiedzy na temat procedury, zgodnego z obowiązującymi przepisami prawa, poszukiwania zabytków i promocję dobrych praktyk w zakresie poszukiwania zabytków przy użyciu urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

„Zabytek Zadbany”

Konkurs „Zabytek Zadbany” ma na celu promocję właściwej opieki nad zabytkami – prowadzonych wzorowo prac badawczych, konserwatorskich, rewaloryzacyjnych i adaptacyjnych, a także systematycznych działań na rzecz właściwego utrzymania zabytków. Nadzór nad Konkursem w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Konkurs jest co roku ponawiany. Konkurs ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także

Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków.

„Samorząd dla Dziedzictwa”

Konkurs ma przyczynić się popularyzacji obowiązku tworzenia i realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami, a co za tym idzie zwiększenia świadomości oraz poczucia odpowiedzialności społecznej za dziedzictwo w naszym bezpośrednim otoczeniu. Osiągnięcie statusu laureata ma mieć nie tylko wymiar prestiżowy. Ma być jednocześnie motywacją do wzmożonej aktywności w kolejnych latach i być czytelnym sygnałem dla lokalnych społeczności, że dbałość o dziedzictwo powinno być procesem ciągłym, długoletnim i gruntownie przemyślanym. To pomost pomiędzy gminami a właścicielami zabytków, który może sprawić, że program przyczyni się do istotnego rozwoju czy też aktywnego zarządzania zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy na płaszczyźnie społecznej, kulturowej lub komercyjnej.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2021-2027

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2021- 2027. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia: - obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży; - duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej; - wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

Mechanizm Finansowy EOG, obok funduszy strukturalnych, stanowi największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki przeznaczone przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego: Norwegię, Islandię i Liechtenstein, aktywnie wspierają działania między innymi z zakresu kultury. Środki nowej perspektywy uruchomione zostały w 2011 r. Wzorem poprzedniej edycji programu można ubiegać się o środki przeznaczone na ochronę dziedzictwa kulturowego na projekty dotyczące:

- rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne obiektów historycznych i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, szczególnie realizowane w ramach przyjętych strategii rozwoju produktów turystyki kulturowej;
- rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne zespołów fortyfikacyjnych i budowli obronnych oraz obiektów przemysłowych o wysokiej wartości historycznej (szczególnie na muzea nowoczesności);
- renowacji, ochrony i zachowania miejsc pamięci i martyrologii;

- budowy i rozbudowy publicznych i niekomercyjnych instytucji kultury o europejskim znaczeniu;
- budowy, rozbudowy, odbudowy i adaptacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla polskiej kultury;
- kompleksowych programów konserwacji i digitalizacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów i archiwaliów istotnych dla europejskiego dziedzictwa kulturowego;
- zabezpieczanie zabytków ruchomych i nieruchomości przed kradzieżą i zniszczeniem. Dofinansowanie może sięgnąć 90 % kosztów kwalifikowanych, w zależności od rodzaju beneficjenta. W związku z tym, że dokumenty programowe i kryteria przyznawania dotacji ulegają drobnym zmianom w każdym roku budżetowym, należy korzystać z aktualnie obowiązujących dokumentów.

Dofinansowania niepubliczne

Poza finansowaniem ze środków publicznych lub europejskich, możliwe jest także pozyskanie dofinansowania ze środków podmiotów prywatnych, przede wszystkim fundacji. Przykładami takich organizacji są m.in.:

- Fundacja ORLEN - realizuje zadania m.in. w zakresie ochrony dóbr kultury.
- Fundacja TAURON - realizuje swoje cele m.in. poprzez ochronę dziedzictwa narodowego, w szczególności obiektów zabytkowych.
- Fundacja KGHM Polska Miedź - wspiera inicjatywy m.in. w obszarze kultury i tradycji, w tym działania prowadzące do zachowania w jak najlepszym stanie obiektów architektury sakralnej i świeckiej, zabytków ruchomych i obiektów kultury materialnej.
- Fundacja PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza - wspiera m.in. inicjatywy na rzecz dziedzictwa narodowego i kultury.
- Fundacja PGE - realizuje projekty dotyczące m.in. pielęgnowania tożsamości narodowej i pamięci historycznej oraz zadania w zakresie kultury i dziedzictwa narodowego.